

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965: 74

Justitiedepartementet

Sou
1965:74A

GEMENSAM VALDAG

*Undersökning angående valtekniska förutsättningar
att sammanföra vissa allmänna val*

BETÄNKANDE I AV

1965 ÅRS VALTEKNISKA UTREDNING

Stockholm 1965

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965

Kronologisk förteckning

1. Sveriges sjöterritorium. Kihlström. 135 s.+1 utviksblad. U.
2. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 1: Allmänna uttalanden samt 1 och 2 kap. i förslaget till regeringsform. Norstedt & Söner. 188 s. Ju.
3. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 2: Kap. 3, 4 och 5 i förslaget till regeringsform. Norstedt & Söner. 120 s. Ju.
4. Tandvårdsförsäkring. Kihlström. 186 s. S.
5. Måttenheter. Kihlström. 47 s. Fi.
6. Om den kommunala självstyrelsens lokala förankring. Esselte. 100 s. I.
7. Praktik- och feriearbetsförmedling. Esselte. 177 s. I.
8. Skånes och Hallands vattenförsörjning. Esselte. 513 s.+5 st. kartbilagor. K.
9. Arbetsmarknadspolitik. Esselte. 567 s. I.
10. Antikvitetsskollegiet. Esselte. 281 s. E.
11. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader I. Esselte. 280 s. E.
12. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader II. Specialutredningar. Esselte. 741 s. E.
13. Rättegångshjälp. Norstedt & Söner. 166 s. Ju.
14. Godtrotsförvärv av lösöre. Norstedt & Söner. 241 s. Ju.
15. De svenska utlandsförsamlingarnas ekonomi. Esselte. 129 s. E.
16. Ny jordförvärvslag. Hæggström. 193 s. Jo.
17. Fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. Beckman. 94 s. Ju.
18. Fartygs befälhavare. Gemensamt haveri och dispatch. Ansvarsbestämmelser m. m. Esselte. 221 s. Ju.
19. Friluftslivet i Sverige. Del II. Friluftslivet i samhällsplaneringen. Svenska Reproduktions AB. 383 s.+1 st. kartbilaga. K.
20. Radions och televisionens framtid i Sverige. I. Bakgrund och förutsättningar, programfrågor. Organisations- och finansieringsfrågor. Hæggström. 530 s. K.
21. Radions och televisionens framtid i Sverige. II. Bildnings- och undervisningsverksamhet. Forskningsfrågor. Hæggström. 227 s. K.
22. Dagstidningarnas ekonomiska villkor. Esselte. 212 s.+1 st. kartbilaga. Ju.
23. Uppbördsfrågor. Esselte. 228 s. Fi.
24. Institutet för arbetshygien och arbetsfysiologi. Kihlström. 88 s. S.
25. Studieplaner för lärarutbildning. Esselte. 490 s. E.
26. Ändringar i ensättarlagen m. m. Esselte. 61 s. Ju.
27. De svenska jordbruksprodukternas distributions- och marginalförhållanden. Esselte. 192 s. Jo.
28. Nytt skattesystem. Remissyttranden. Esselte. 633 s. Fi.
29. Lärarutbildningen IV: 1. Esselte. 714 s. E.
30. Lärarutbildningen IV: 2. Esselte. 92 s. E.
31. Specialundersökningar om lärarutbildning V. Esselte. 441 s. E.
32. Höjd bostadsstandard. Esselte. 569 s. I.
33. Vägmarken. Kungl. Luftfartsstyrelsen. 296 s. K.
34. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 4. Kap. 7, 8, 9 och 10 i förslaget till regeringsform samt övergångsbestämmelserna. Esselte. 103 s. Ju.
35. Nykterhet i trafik. Esselte. 91 s. K.
36. Sveriges släktnamn 1965. AB E G Johanssons Boktryckeri, Karlshamn. 485 s. H.
37. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 5. Förslaget till riksdagsordning. Norstedt & Söner. 46 s. Ju.
38. Affärstiderna. Del I. Motiv och lagförslag. Esselte. 151 s. I.
39. Affärstiderna. Del II. Konsumentundersökning. Esselte. 115 s. I.
40. Kommunala bolag. Esselte. 345 s. I.
41. Pensionsstiftelser II. Esselte. 302 s. Ju.
42. Körkortet och trafikutbildningen. Esselte. 292 s. K.
43. Statens trafikverk. Esselte. 196 s. K.
44. Stöd åt hästaveln. Kihlström. 193 s. Jo.
45. Beredskap mot oljeskador. Kihlström. 96 s. H.
46. Radiolog. Kihlström. 55 s. K.
47. Statens vägverk. Kihlström. 135 s. K.
48. Arbetstid och arbetsinspektion för vägtrafiken. Esselte. 324 s. K.
49. Hälso- och socialvårdens centrala administration. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 388 s. S.
50. Mentalsjukhusens personalorganisation. Del II. Målsättning och utformning. Esselte. 310 s., S.
51. Gemensamma bostadsförmedlingar. Hæggström. 64 s. I.
52. Soldathemsverksamheten. Hæggström. 167 s. FÖ.
53. Polisutbildningen. Hæggström. 322 s. I.
54. Författningsfrågan och det kommunala sambandet. Kihlström. 584 s.+1 utviksblad. Ju.
55. Barn på anstalt. Esselte. 356 s.+16 s. ill. S.
56. Fackutbildning i automatisk databehandling. Hæggström. 127 s. E.
57. Samordnad rehabilitering. Del 3. Rehabiliteringsinsatser i näringslivet. Tiden-Barnängen. 64 s. S.
58. Radioansvarighetslag. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 130 s. Ju.
59. Kyrklig beredskap. Hæggström. 324 s. E.
60. Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola. Beckman. 269 s. E.
61. Mönsterskydd. Norstedt & Söner. 415 s. Ju.
62. Vissa pensionsfrågor. Svenska Reproduktions AB. 57 s. S.
63. Lokaler för ungdomsverksamhet. Kihlström. 100 s. E.
64. Riksdagens justitieombudsmän. Norstedt & Söner. 257 s. Ju.
65. Hemarbete och servicekontakter. Beckman. 140 s. S.
66. Kontinentalsockeln. Svenska Reproduktions AB. 145 s. Ju.
67. Skoglig yrkesutbildning. I. Beckman. 171 s. Jo.
68. Värnplikten. Esselte. 656 s. FÖ.
69. Om upphandling av försvarsmateriel. Esselte. 158 s. FÖ.
70. 1958 års utredning kyrka—stat. VI. Lagstiftning. Rättsskipning. Beckman. 271 s. E.
71. Vapenfri tjänst. Berlingska boktryckeriet, Lund. 122 s. FÖ.
72. Aktievinsters beskattning. Beckman. 437 s. Fi.
73. Utlandssvenskars registrering. Kihlström. 143 s. Ju.
74. Gemensam valdag. Esselte. 66 s. Ju.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965: 74

Justitiedepartementet

GEMENSAM VALDAG

*Undersökning angående valtekniska förutsättningar
att sammanföra vissa allmänna val*

BETÄNKANDE I AV

1965 ÅRS VALTEKNISKA UTREDNING

ESSELTE AB, STOCKHOLM 1965

Justitiedepartementet

GEMENSAM VALDAG

Undersökning angående valtekniska förhållningar

för sammanföra röst utlösnings

BETÄNKANDE I A

1962 ÅRS VALTEKNISKA FÖRHÅLLNING

Innehåll

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet . . .	5
Kap. I. Gällande bestämmelser	7
Direktiven	9
Äldre bestämmelser och översikt av tidigare reformarbete	9
Kap. II. Till utredningen avgivna yttranden	24
Erfarenheter av samtidigt hållna val	24
Bör en reform av ifrågasatt slag genomföras?	26
Valtekniska förutsättningar för en reform	28
Vilket antal och vilka veckodagar är lämpliga om tiden för valet utsträcks?	35
Kap. III. Utredningen	37
Allmänna överväganden	37
Diskussion av tänkbara ändringar i gällande ordning	38
Sammanfattning	45
Bilagor	
Bilaga 1. Fellagda sedlar vid landstings- och fullmäktigeval	46
Bilaga 2. Fellagda valsedlar vid samtida riksdags- och andra val	47
Bilaga 3. Yttrande av docenten Gunnar Borg	48
Bilaga 4. Exempel på valsedlar	51
Bilaga 5. Gällande bestämmelser i vissa främmande länder	54
Finland	54
Norge	55
Danmark	58
Västtyskland	63

Innehåll

Skrivelse till Helt ständigt och i detta för Helt ständigt ständigt 1

Kap. I. Gällande bestämmelser 1
 Disposition 1
 Äldre bestämmelser och översikt av tidigare bestämmelser 1

Kap. II. Till utredningen utgjord utredningen 1
 Utredningens utredning 1
 För en redovisning av utredningens utredning 1
 Värdepappers utredning 1
 Utredningens utredning 1

Kap. III. Utredningens 1
 Utredningens utredning 1
 Utredningens utredning 1
 Utredningens utredning 1

Bilagor 1
 Bilaga 1. Utredningens utredning 1
 Bilaga 2. Utredningens utredning 1
 Bilaga 3. Utredningens utredning 1
 Bilaga 4. Utredningens utredning 1
 Bilaga 5. Gällande bestämmelser i utredningens utredning 1
 Finland 1
 Norge 1
 Danmark 1
 Sveriges utredning 1

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Genom beslut den 15 januari 1965 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga för att utreda vissa tekniska valfrågor.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade Herr Statsrådet följande sakkunniga att verkställa utredningen, nämligen ledamoten av riksdagens första kammare, ombudsmannen K. T. Dahlberg, byrådirektören S. H. E. Lundgren, ledamoten av riksdagens första kammare, lantbrukaren N. Y. Nilsson, ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören J. O. Nyberg, ledamoten av riksdagens första kammare, lantbrukaren K. I. H. Svanström och borgmästaren B. G. Widegren. Åt Widegren uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

De sakkunniga har antagit namnet »1965 års valtekniska utredning».

Till sekreterare åt utredningen från och med den 10 maj 1965 förordnades den 13 april 1965 hovrättsassessorn N. P. E. Nilsson.

Utredningen har som första etapp i sitt arbete till behandling upptagit frågan om gemensam valdag för riksdagsvalen och de allmänna borgerliga valen och får härmed vördsamt överlämna betänkande angående denna fråga. I enlighet med direktiven innefattar betänkandet riktlinjer för en lösning av det angivna spörsmålet från valteknisk synpunkt, medan utarbetande av författningsförslag och därmed sammanhängande närmare utformning av förfarandet fått anstå tills vidare.

Till utredningen avgivet yttrande av docenten i psykologi Gunnar Borg angående utformning av valsedlar och kuvert vid röstning vid tre val samtidigt med hänsyn särskilt till förekomsten av färgblindhet bifogas betänkandet som bilaga 3. En redogörelse för utländsk lagstiftning lämnas i bilaga 5.

Utredningen har besökt Norge i samband med det där den 12 och 13 september 1965 förrättade stortingsvalet.

Utredningsarbetet fortsätter närmast med en undersökning av vilka åtgärder som kan vidtagas för att möjliggöra att den preliminära röstsammanräkningen skall kunna omfatta jämväl poströsterna.

Stockholm den 8 december 1965.

Björn Widegren

Thure Dahlberg

Stig Lundgren

N. Yngve Nilsson

Olaus Nyberg

Ivan Svanström

Per-Erik Nilsson

KAPITEL I

Gällande bestämmelser

Enligt gällande bestämmelser väljs såväl ledamöterna i riksdagens andra kammare och i landstingen som primärkommunernas fullmäktige för en tid av fyra år (13 § riksdagsordningen, 9 § landstingslagen, 8 § kommunallagen). Mandattiden räknas i samtliga fall från och med den 1 januari året efter det då valet skedde, utom såvitt angår fullmäktige i Stockholms stad, vilkas mandatperiod börjar löpa den 15 oktober valåret (Kommunallag för Stockholm, 8 §). Närmare bestämmelser om valen finns intagna i särskilda vallagar, lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen (ValL) och kommunala vallagen av den 6 juni 1930 (KVL). Valförrättningarna är så samordnade att ordinarie andrakammarval och allmänna kommunalval äger rum alternerande vartannat år, de förra årtal delbara med fyra, de senare övriga jämna årtal. I båda fallen förrättas valen å tredje söndagen i september månad (ValL 55 § 1 mom., KVL 11 § 1 mom.).

Samtliga nu berörda val förrättas med slutna sedlar. Vid valen begagnade valsedlar skall vara av vitt papper utan kännetecken (59 § ValL, 23 § KVL). Det ankommer på väljarna själva att uppgöra eller anskaffa valsedlar. Blanketter till valsedlar skall dock tillhandahållas i vallokalen (60 § ValL, 26 § KVL). Enligt en år 1960 i vallagarna införd bestämmelse skall särskilt utrymme, där valsedlar kan utläggas, finnas anordnat antingen i anslutning till vallokalen eller, om så ej lämpligen kan ske, i denna.

På valsedeln skall namnen (i förekommande fall ersättarnamn i särskild spalt) på de personer, som den röstande avser att välja, uppföras i ordning under varandra. Ovanför namnen skulle tidigare enligt 59 § andra stycket ValL utsättas minst en och högst tre beteckningar i ord för viss grupp väljare eller för samverkande sådana grupper eller för viss meningsriktning (väljarbeteckning). Motsvarande bestämmelser för de kommunala valen gavs i 23 § KVL. Dessa stadganden är emellertid sedan 1952 suspenderade och ersatta av de bestämmelser, som under motsvarande lagrumsbeteckningar upptagits i särskilda, likalydande lagar, de senaste utfärdade den 8 april 1960 gällande val till andra kammaren under perioden 1961—1964 och den 8 december 1961 beträffande kommunala val under perioden 1963—1966.

Enligt dessa bestämmelser skall på valsedel såväl vid riksdagsval som vid kommunalval ovanför namnen utsättas partibeteckning. I lagtexten definieras partibeteckning såsom »partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av väljare eller för viss meningsriktning».

Vidare får jämlikt 59 § ValL och 23 § KVL nedanför namnen såsom valkrets-beteckning anbringas beteckning för den valkrets sedeln avser. För de kommunala valen må vidare nedanför namnen såsom valbeteckning finnas en av beteckningarna »landstingsmannaval», »kommunalfullmäktigval», »municipalfullmäktigval», »stadsfullmäktigval», »kyrkofullmäktigval för församlingen», »kyrkofullmäktigval för samfälligheten» eller »kyrkofullmäktigval för skoldistriktet» eller annan beteckning i ord för ifrågasvarande slag av val.

Vid valen begagnade kuvert skall vara av ogenomskinligt papper samt lika till storlek och beskaffenhet. Kuverten skall vara försedda med ändamålsbeteckning enligt av Konungen fastställda formulär (ValL 96 §, KVL 60 §).

Om valsedel utformats i strid mot ovan angivna regler eller om den upptager något utöver vad som uttryckligen är tillåtet, medför detta som regel att den ogiltigförklaras. De felaktigheter, som föranleder kassation, finns uppräknade i 79 § ValL och 25 § KVL. Med den lydelse dessa lagrum skall ha enligt de för nyssnämnda valperioder utfärdade lagarna, är valsedel ogill i följande fall.

1. Om till sedeln använts annat än vitt papper eller om på sedeln finnes något kännetecken, som uppenbarligen blivit med avsikt ditsatt.

2. Om sedeln saknar partibeteckning eller upptar sådan på annat ställe än ovanför namnen eller om sedeln upptar mer än en beteckning ovanför namnen.

3. Om sedeln upptar valkrets-beteckning och vid kommunalval valbeteckning på annat ställe än nedanför namnen.

4. Om sedeln inte upptar något giltigt namn. Vid andrakammarval skall valsedel dock tillgodoräknas det parti, vars partibeteckning den bär, om anledningen till att den inte upptar något giltigt namn är att samtliga namn skall anses som obefintliga på grund av att sedeln inte såsom första namn upptager någon för partiet anmäld kandidat.

I anslutning till föreskriften att valsedeln skall inläggas i kuvert, tillkommer såsom ytterligare ogiltighetsgrund, att kuvertet innehåller något mer än en sedel, det må vara flera sedlar eller något annat. Denna regel är emellertid uppmjukad genom undantaget, att om kuvertet innehåller två — men ej tre eller flera — valsedlar, vilka är likalydande, en skall räknas, om den eljest är giltig. Vidare kan det hända, att om två eller flera kommunalval sker samtidigt, väljaren förväxlat sedlarna; är sedel försedd med

valbeteckning för annat val, ogillas den inte av sådan grund; innehåller kuvertet två valsedlar för olika val, räknas den rätta.

Den definitiva sammanräkningen och fördelningen av mandaten vid såväl riksdagsval som landstings-, kommunalfullmäktige-, stadsfullmäktige- och kyrkofullmäktigeval åligger länsstyrelserna i de olika länen. Sammanräkningen får inte påbörjas förrän å åttonde dagen efter valdagen.

Direktiven

Vid föredragning i statsrådet den 15 januari 1965 anförde chefen för justitiedepartementet till frågan om ett sammanförande till *en* förrättning av valen till riksdagens andra kammare och valen till landsting och fullmäktige följande:

Flera valfrågor har på senare tid aktualiserats i den allmänna debatten. I diskussionen kring författningsfrågan har sålunda den tanken framförts, att man i anslutning till en grundlagsrevision skulle kunna övergå till en ordning med gemensam valdag för riksdagsval samt val av landstingsmän och kommunal- eller stadsfullmäktige. Innan närmare ståndpunkt kan tagas till denna tanke, behöver uppenbarligen de tekniska förutsättningarna för en sådan valreform undersökas och jag föreslår, att en utredning i detta syfte nu kommer till stånd. Utredningen bör klargöra vilka förändringar av valsystemet beträffande såväl valmaterielens — främst valsedlarnas och kuvertens — beskaffenhet, valförfarandet och sammanräkningsproceduren som skulle behöva vidtagas i händelse av övergång till gemensam valdag för nyssnämnda val. Vad valmaterielen angår blir huvuduppgiften att undersöka vilka åtgärder som bör vidtagas för att valmateriel avsett för ett slags val med lätthet skall kunna särskiljas från valmateriel, som hänför sig till annat slags val. Om det över huvud visar sig tekniskt möjligt att hålla riksdagsval och allmänna borgerliga kommunalval samtidigt, bör utredningen i en senare etapp av sitt arbete framlägga de författningsförslag, som erfordras för att genomföra en sådan reform.

Äldre bestämmelser jämte översikt över tidigare reformarbete.

Den nuvarande ordningen med ordinarie andrakammarval och allmänna kommunalval alternerande med två års mellanrum på för hela riket gemensamma valdagar är resultatet av ett reformarbete, som påbörjades år 1917.

För de regler som dessförinnan gällde och för gången av det då påbörjade reformarbetet skall nedan något redogöras.

I. Tiden fram till 1917.

Enligt 13 § RO, i dess lydelse efter ändringar vidtagna 1909, valdes *andra kammarens* ledamöter för en tid av tre år och skulle valen äga rum under september månad året näst före början av de tre år valen gällde (17 §

RO).¹ I vallagen av den 26 maj 1909 gavs de närmare bestämmelserna om valen. När val efter Kungl. Maj:ts förordnande skulle äga rum, ankom det på K.B. att bestämma dagen härför.² Mandatperioderna räknades från och med den 1 januari 1867, dvs. året närmast efter det år — 1866 — då val första gången ägde rum. Vid valet skulle begagnas valsedlar av vitt papper utan kännetecken.³

KF den 21 mars 1862 om landsting stadgade, att val av *landstingsmän* skulle förrättas å Marie Bebådelsedag eller, om ordinarie kommunalstämma så beslutade, annan dag under senare hälften av mars månad (5 § 2 c.). Landstingsman valdes för en tid av fyra år (16 §) och landstinget förnyades successivt, i det att halva antalet landstingsmän valdes vartannat år (2 § 5. och 16 §).

I 28 § 2 mom. i KF den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse på landet stadgades bl. a. att *kommunalfullmäktige* skulle väljas för fyra år. Även denna korporation förnyades successivt. Valet av fullmäktige skulle ske å kommunalstämma, som skulle hållas under tiden den 1 november—den 15 december året före det som valet avsåg. Det ankom på kommunalstämman att inom denna latitud bestämma valdag (29 § 5 mom. a.).

För *stadsfullmäktige* gällde samma bestämmelser beträffande mandattid och successiv förnyelse som för kommunalfullmäktige, KF den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse i stad. Stadsfullmäktige valdes, där valet skedde samfällt, på allmän rådstuga. Var staden indelad i valkretsar, skedde valen på de dagar magistraten särskilt för varje valkrets bestämde (23 §). Enligt 14 § 2 mom. skulle allmän rådstuga hållas i stad, där stadsfullmäktige fanns, i december månad varje år, men eljest i maj månad. Allmän rådstuga kunde även hållas när K.B. därom förordnade eller magistraten ansåg sådant nödigt (3 mom.).

För *stadsfullmäktigevalen i Stockholm* gällde — i förhållande till sådana val i andra städer — den olikheten att valet där skulle äga rum i mars månad.

Vid såväl landstings- som fullmäktigeval borde användas valsedlar av ofärgat, svenskt normalpapper.⁴

Ett av de första stegen på vägen mot en samordning av de olika valen hade tagits redan 1912. Under återopande av att andrakammarledamöternas treåriga mandattid var för kort — en uppfattning som i annat sammanhang förfäktats i riksdagen redan år 1904 — för att deras arbetsduglighet skulle kunna utnyttjas fullt ut och för att riksdagsarbetet skulle få en så lugn och jämn gång som önskvärt var samt under påpekande, att samma grunder talade för en utsträckning även av valperioderna vid andra

¹ Se Reuterskiöld, Öfversigt af den Svenska Riksdagens sammansättning och verksamhetsformer efter 1809, s. 71.

² Ang. valdag, cfr KU 1912: 14 och 1914 B 11.

³ Se 1909 års Vall 25 § och Prop 1906: 55 s. 22 f.

⁴ Cfr not 28 nedan.

val, hemställde ledamoten av första kammaren herr Sam. Clason i två motioner vid detta års riksdag, dels om sådan ändring i RO att valperioden till andra kammaren utsträcktes utöver den dåvarande, dels ock om sådana ändringar i gällande kommunalförfattningar att funktionstiden för landstingsmän och eventuellt för stadsfullmäktige gjordes sexårig.⁵

Konstitutionsutskottet⁶ ställde sig emellertid avvisande till de föreslagna ändringarna och riksdagen följde utskottet.

II. Tiden 1917—1920.

Frågan om förlängning av andra kammarens mandattid hade sålunda fallit år 1912, men den aktualiserades på nytt i riksdagen 1917 och då som ett led i ett större reformprogram. I två motioner⁷ hemställde nämligen herr Clason att riksdagen ville, dels så ändra RO att mandattiden för riksdagsmännen blev fyra år, dels ock besluta sådana ändringar i gällande kommunalförfattningar, att val till landstingsmän och stadsfullmäktige samt eventuellt även andra kommunala val i högre grad än vad då var fallet sammanfördes till en och samma tidpunkt. I motionen nr 43 anförde herr Clason bl. a. att han sade sig tro, att erfarenheten till fullo styrkt olägenheten av alltför tätt på varandra följande val. I motionen diskuterades vidare omfattningen och den närmare utformningen av den önskade reformen, därvid motionären bl. a. anförde följande.

— Slutligen skulle det gälla att pröva, i vilken tidsrelation till varandra de sålunda sammanförda kommunala valen och andrakammarvalen lämpligen borde ställas. En metod vore att sammanföra dem alla till en och samma förrättning vart fjärde år, dvs. i regel hava valarbetet och valstriderna blott vart fjärde år. En annan vore att låta dem alternera, så att val hålles vart annat år, den ena gången politiska, den andra gången kommunala. —

För egen del förordade motionären det senare alternativet.

Konstitutionsutskottet⁸ — som i ett tidigare utlåtande⁹ biträtt motionärens förslag att mandattiden för andra kammarens ledamöter skulle förlängas till fyra år — fann det önskvärt, att en sådan ordning kunde genomföras, att valstriderna inte alltför ofta skulle återkomma; därvid borde man beakta inte blott de kommunala, utan även de i egentlig mening politiska valen. Vad angick de kommunala valen var dock frågan enligt KU:s uppfattning alltför vittutseende för att kunna lösas utan föregående utredning. En sådan utredning förordades därför av utskottet, som vidare anförde:

⁵ 1912: I: 17, 18. Se även 1912: II: 78.

⁶ KU 1912: 22, 23.

⁷ 1917: II: L: 43, 44.

⁸ KU 1917: 24.

⁹ KU 1917: 23. Samtidigt föreslogs att mandattiden för första kammarens ledamöter skulle höjas till åtta år.

— Bland de olika utvägar för frågans lösning, som motionären antytt såsom möjliga, synes den som av honom i främsta rummet förordats, vara mest tilltalande. Den avser främst dels valen till andra kamraren, dels valen till landstingsmän och stadsfullmäktige, eventuellt även andra kommunala val. Valperioden till andra kammaren skulle utsträckas till fyra år, de kommunala valperioderna däremot bibehållas vid sin nuvarande längd. Med avseende på sistnämnda val borde sådan anordning vidtagas, att de olika valen förlades till samma tid av året och att den successiva förnyelsen bortfölla — — — Slutligen borde de sålunda till ett enda valtillfälle på fyra år koncentrerade kommunala valen ställas i sådant förhållande till de politiska, att valen regelbundet återkomme vartannat år, varannan gång politiska och varannan gång kommunala. —

Riksdagen¹⁰ följde utskottet och avlät en skrivelse¹¹ till Kungl. Maj:t, däri riksdagen anhöll, att Kungl. Maj:t för nästkommande riksdag måtte »framlägga förslag till sådana ändringar i gällande kommunalförfattningar, att val till landstingsmän och stadsfullmäktige samt eventuellt även andra kommunala val i högre grad än nu är fallet sammanföres till en och samma tidpunkt». I skrivelsen uttalade riksdagen, att utredningen inte fick bindas vid en anordning med alternerande politiska och kommunala val, trots att riksdagen fann den anordningen lämpligast:

— Även andra vägar böra, i anslutning till vad i motionen anförts, tagas i betraktande, så till exempel möjligheten att till ett och samma valtillfälle sammanföra de politiska och de kommunala valen. Men i första rummet torde dock den linje, som riksdagen för sin del förordat, förtjäna att prövas. —

Kungl. Maj:t lät infordra yttranden över riksdagens skrivelse från länsstyrelserna. Tillfälle att yttra sig bereddes landstingen, stadsfullmäktige, magistrater och stadsstyrelser.

I proposition till 1918 års riksdag¹² anförde departementschefen, att han funnit sig böra tillstyrka sådana ändringar i bestämmelserna om landstingsmänna-, kommunal- och municipal- samt stadsfullmäktigeval att den successiva förnyelsen av dessa korporationer upphörde samt uttalade i sammanföringsfrågan till en början följande:

— Av de inkomna yttrandena synes mig tydligt framgå, ej blott att en allmän uppfattning råder, att nuvarande ordning med avseende å valen medför stora uppoffringar av tid, möda och penningar utan motsvarande fördelar, utan även att hos valmännen alstras en viss ligkiltighet mot de alltför tätt återkommande valstriderna. En allmän känsla tyckes också råda, att något bör göras i den riktning, på vilken riksdagens skrivelse visar hän. För min del är jag även av den åsikt, att inskränkning i viss mån bör ske i valförrättningarnas antal. Men jag vill å andra sidan betona, att man icke bör låta förleda sig att härvidlag gå för långt. — Lika olämpligt som det är att nödga till valstrider så ofta att valmännen tröttna vid valen, lika felaktigt torde det vara, att låta valmännen så sällan få aktivt deltaga i det politiska och kommunala livet, att deras intresse för allmänna angelägenheter på den grund slappnar. Men icke endast av detta skäl

¹⁰ I kam. prot. 1917: 51 s. 38 och II kam. prot. 1917: 75 s. 5 ff.

¹¹ Rskr 1917: 308.

¹² Prop. 1918: 261.

synes man böra med viss varsamhet gå fram på den av riksdagen antydda vägen. Därtill kommer nämligen också, att de utvägar, som för vinnande av ifrågavarande syfte måste tillgripas, innebära sådana olägenheter av olika slag, att man på denna grund måste känna sig tveksam, hur långt man bör gå.

Riksdagen har (slutligen) ansett, att vid utredningen borde tagas i betraktande möjligheten att inskränka valkampanjernas antal genom sammanförande av skilda val till ungefär samma tid på året. Genom att sammanföra landstingsmänna- och stadsfullmäktigevalen med andrakammarvalen, såsom i åtskilliga av de avgivna yttrandena föreslagits, skulle man i största möjliga måtto uppnå en dylik inskränkning. Även bortsett från vissa praktiska svårigheter, som anordnandet av så många olika val tätt inpå varandra skulle möta, kan mot nämnda anordning anmärkas, att ur den principiella synpunkt, som ovan framhållits, en så långt gående minskning av antalet valkampanjer, varigenom dessa komma att inskränkas till en vart fjärde år, varken kan anses påkallad eller tillräddig. Ej heller kan förnekas befogenheten av de anmärkningar, som gjorts därom, att vid sammanförandet av så många skilda val intresset för det ena valet lätt kunde förtaga intresset för de andra. —

Departementschefen konstaterade vidare, att samma erinringar, om ej med lika styrka, kunde anföras mot att sammanföra andrakammarvalen med landstingsmannavalen, medan starkare betänkligheter inte kunde anföras mot ett sammanförande av landstingsmänna- och stadsfullmäktigevalen. Mot ett sammanförande av sistnämnda val talade emellertid förnämligast praktiska svårigheter. Departementschefen anmärkte till en början att endast ett ringa fåtal av remissinstanserna vågat förorda, att nämnda val skulle sammanföras till en enda förrättning och fortsatte:

— Man kan icke förneka den fara, som föreligger, att, huru man än försöker anordna en sådan gemensam förrättning, densamma skall för valmännen bliva en källa till oreda och förvirring. Jag har därför ansett tanken på ett sammanförande av valen till en förrättning böra åtminstone för närvarande uppgivas. Medgivnas måste emellertid, att om valen icke kunna så sammanslås, de fördelar, man genom sammanförandet velat vinna, i avsevärd grad skulle minskas. Åtskilligt synes dock vara att vinna redan genom att sammanföra ifrågavarande val inom en viss kortare tidrymd på sätt i flertalet av de avgivna yttrandena förordats. —

Departementschefen fann sig dock inte kunna framlägga några förslag i sistnämnda hänseende, men uttalade att målet borde vara att hålla valen — såväl de politiska som de kommunala — i september eller första söndagen i oktober, därvid de kommunala valen — såsom riksdagen funnit ändamålsenligast — borde hållas alternerande med de politiska.

I anledning av propositionen väcktes i riksdagen ett antal motioner. I en av dessa fördes den synpunkten fram, att det av flera skäl föreföll fördelaktigt, att hålla andrakammar-, landstings- och stadsfullmäktigevalen samtidigt och helst på en och samma dag.¹³

I utlåtande över propositionen och motionerna uttalade konstitutions-

¹³ 1918: I: 169 (o. 170) av herr v. Mentzer.

utskottet,¹⁴ att det delade departementschefens uppfattning att det skulle medföra bestämda olägenheter, att sammanföra de kommunala valen i vidsträckt mening med andrakammarvalen, liksom att det ej heller lät sig lämpligen göra att till samma tidpunkt sammanföra landstingsmannavalen och övriga i propositionen berörda kommunala val. Majoriteten i utskottet fann sig vidare inte kunna tillstyrka propositionen i vad däri föreslogs upphörande av den successiva förnyelsen av stads-, kommunal- och municipalfullmäktige men hade ingenting att erinra mot förnyelsens avskaffande såvitt angick landstingen. Betydande fördelar skulle därigenom uppnås, och reformen borde så genomföras, att landstingsmannavalen förlades till andra året av varje för andra kammaren gällande valperiod. Dessa båda slag av val skulle alltså bli alternerande med två års mellanrum. — Utskottets majoritet förordade vidare, att landstingsmänna- och riksdagsvalen förlades till första söndagen i september månad.

Vid utlåtandets behandling i riksdagen uttalades sympatier för strävandena att söka sammanföra olika val och skapa en gemensam valdag. Utan närmare utredning fann sig riksdagen dock inte kunna följa utskottet i den del det förordade ändringar i landstingslagen och RO.¹⁵ I skrivelse till Kungl. Maj:t begärde riksdagen istället utredning av frågan om införande av en för hela riket gemensam valdag på hösten, alternerande för val till andra kammaren och landstingsvalen.¹⁶

Efter sedvanligt remissförfarande framlade Kungl. Maj:t 1919 två propositioner med förslag till ändringar i landstingslagen¹⁷ och i RO och valagen.¹⁸ I dessa föreslogs, att de alternerande landstings- och riksdagsvalen skulle äga rum tredje söndagen i september månad, dock att stadsfullmäktige och kommunalstämma skulle äga rätt att förlägga landstingsvalen till annan dag i september. Vidare kunde i stad magistraten hos konungen hemställa att få förrätta riksdagsvalet på lördagen före nyssnämnda söndag. Konstitutionsutskottet hemställde om bifall till propositionerna.¹⁹

Riksdagen beslöt bifalla utskottets hemställan och antog såsom vilande de föreslagna ändringarna i RO.²⁰

Sedan dessa ändringar till fullo genomförts skulle alltså — i allmänhet å tredje söndagen i september eller närmast därförut infallande lördag — över hela riket förrättas landstingsval vart fjärde år med början 1922 och val till riksdagens andra kammare likaledes vart fjärde år med början 1924.²¹ Någon annan eller ytterligare samordning vare sig mellan nyss-

¹⁴ KU 1918: 21.

¹⁵ I kam. prot. 1918: 52 s. 37 ff, II kam. prot. 1918: 75 s. 57—58.

¹⁶ Rskr 1918: 454.

¹⁷ Prop 1919: 121.

¹⁸ Prop. 1919: 374.

¹⁹ KU 1919: 21, 22.

²⁰ I kam. prot. 1919: 31 s. 1 ff, II kam. prot. 1919: 42 s. 48 ff.

²¹ Den vilande grundlagsändringen antogs slutligt år 1921; se KU 1921: 4 och Rskr 1921: 15.

nämnda val och de primärkommunala valen eller mellan sistnämnda val inbördes kom således inte till stånd i denna första reformetapp.

III. Motion vid 1921 års riksdag om sammanförande av politiska och kommunala val till samma dag vart fjärde år.

Trots det starka motstånd som mött den i olika sammanhang framförda tanken att sammanföra de kommunala och politiska valen till en och samma förrättning vart fjärde år, aktualiserades den på nytt år 1921. I en motion²² detta år hemställde nämligen herr Adolv Olsson i Gävle, att »riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till sådan lagstiftning, att valen till andra kammaren, landstingen, stadsfullmäktige och kommunalfullmäktige förrättas på samma dag vart fjärde år». Till stöd för sin hemställan anförde motionären bl. a.:

— Då riksdagen på sin tid beslöt vissa förändringar för undvikande av den mångfald valrörelser, vari vårt lands medborgare kallats deltaga, var det givetvis för att slippa från, att resultatet av valstriderna skulle bli en valtrötthet, som åt ett lite fåtal kunde överlämna det viktiga avgörandet av statens och kommunernas angelägenheter. — De val, som sedan dess förrättats synes mig visa, att valtröttheten breder ut sig på ett uppenbart farligt sätt — — När nu valen²³ förläggas till slutet av september månad, får man vartannat år i september riksdags- eller landstingsval samt samma år i november—december stadsfullmäktige- och kommunalfullmäktigeval. Valmännen hinna icke återhämta sig från septembervalets strider, förrän man på nytt är mitt uppe i en ny valstrid i november och december. — Det synes mig, som om man skulle kunna komma ur dessa svårigheter genom införandet av bestämmelser, som förlägga dessa val till en och samma dag, detta i all synnerhet som dessa val förrättas för lika lång tidsperiod. Skulle så ske, och medborgarna på en gång vart fjärde år få ge till känna sin mening, skulle valhandlingen säkerligen vinna i värde, och valdagen bli en högtidsdag av betydelse. —

Motionären sade sig vara medveten om, att ett genomförande av den föreslagna anordningen visserligen var förenad med praktiska svårigheter, men ansåg inte dessa vara större än att de kunde övervinnas. Han anförde härtill:

— Om man exempelvis tänker sig en utökning av valnämnden, skulle denna vid valförrättningen dela upp sig på tre olika avdelningar varav den första skulle handhava landstingsvalet, den andra kommunalvalet, den tredje andrakammarvalet. För att hindra förväxlingar skulle å valsedlarna, liksom vid valet 1919, samt å valkuverten angivas, att valet avsåge landstingsmän, stadsfullmäktige, riksdagsmän osv. —

Konstitutionsutskottet²⁴ ställde sig emellertid helt avvisande till motionen och uttalade:

²² 1920: II: 27.

²³ i. e. riksdags- och landstingsvalen.

²⁴ KU 1921: 31.

— Frågan om vilka åtgärder som böra och kunna vidtagas i syfte att inskränka antalet valstrider inom vårt land har som bekant varit föremål för åtskillig uppmärksamhet från riksdagens sida under de senaste åren. Även den lösning av detta spörsmål, som förevarande motion anvisar, har i detta sammanhang vunnit beaktande. Sålunda begärdes prövning jämväl av möjligheten för en dylik lösning, när 1917 års riksdag i skrivelse²⁵ till Kungl. Maj:t uppdrog riktlinjerna för det reformarbete, som enligt dess mening kunde ifrågasättas i syfte att begränsa antalet valrörelser. — Emellertid angav riksdagen redan därvid, att den fann denna utväg för frågans lösning mindre tilltalande. Fördelaktigare syntes vara att inrikta sig på en sådan anordning, att valtillfällena komme att inträffa endast vartannat år, alternerande för utseende av andrakammarledamöter och för val av landstingsmän, stads-, kommunal- och municipalfullmäktige. Såväl den nyssnämnda utredningen som vad sedan förevarit beträffande särskilda detaljer av frågan hava också lett till den slutsatsen, att systemet med val vartannat år ur både principiell och praktisk synpunkt är att föredraga. — Denna uppfattning finner utskottet vara fullt riktig. Av största vikt måste nämligen vara att man icke av fruktan för de olägenheter, som förorsakas av alltför ofta återkommande valstrider, lockas att gå för långt och göra valtillfällena så sällsynta, att väljarna på grund därav kunna befaras bliva mera ligkiltiga för deltagande i det offentliga livet än som för närvarande torde vara fallet. Men därjämte har utskottet ansett, att överhuvudtaget en sådan anordning som den av motionären föreslagna knapast skulle kunna praktiskt genomföras. —

Utskottet hemställde därför, att motionen inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid motionens behandling i andra kammaren yrkade motionären — under hänvisning till det enhälliga avstyrkandet från KU — inte längre bifall till sin motion; kammaren biföll därefter utskottets hemställan. Första kammaren följde utan debatt utskottet.²⁶

IV. Tiden efter 1921

Sedan riksdagen avvisat 1921 års förslag att sammanföra samtliga val till en förrättning vart fjärde år, har reformarbetet kommit att bedrivas så att man — inom den givna ramen med val vartannat år — sökt samordna de olika valen i syfte att nedbringa antalet valrörelser.

År 1922 avskaffades den successiva förnyelsen av fullmäktigekorporationerna och ändrades tiden för valen av fullmäktige.²⁷ Valen till kommunal-fullmäktige skulle därefter ske under tiden den 16 september—den 20 oktober, medan stadsfullmäktigevalen skulle förrättas under tiden den 16 september—den 30 november. Valen skulle ske samma år som lands-

²⁵ Rskr 1917: 308; se ovan s. 9.

²⁶ I kam. prot. 1921: 22 s. 42, II kam. prot. 1921: 27 s. 58—60.

²⁷ Se kommunalförfattningssakunnigas betänkande II den 12 februari 1921, SOU 1921: 6. Prop. 1922: 120; KU 1922: 19.

tingsvalen, men fick inte ske samma dag som dessa val.²⁸ — Stockholm intog fortfarande en särställning, i det att valen där skulle förrättas i mars.

Förbudet mot att sammanföra landstingsmannaval med kommunal- och stadsfullmäktigeval framstod emellertid snart såsom olämpligt. Redan 1924 hade ett betydande antal riksdagsmän förenat sig i en motion,²⁹ vari hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag till sådana ändringar i landstings- och kommunalförordningarna, att val av kommunal- och stadsfullmäktige skulle äga rum vid samma förrättning som val av landstingsmän. I motionen angavs också vilka åtgärder som kunde vidtas för att underlätta för väljarna att skilja de olika valen åt. Valen borde sålunda hållas i skilda rum. På valsedlarna skulle anges vilket val sedeln avsåg. Valkuverten borde vara av olika färg och storlek med angivande av för vilket val de gällde. Enligt motionärernas mening skulle det, om dessa enkla åtgärder vidtogs, visa sig att ett »sammanförande av de här åsyftade valen låter sig göra utan några som helst svårigheter». KU:s majoritet fann att önskvärldheten av reformen inte torde kunna bestridas och ställde sig positiv till förslaget om en utredning.³⁰ Utskottet förklarade, att det inte fann att några större svårigheter skulle uppstå att uppbringa de större antal valförrättare reformen skulle kräva. Ej heller sade sig utskottet dela farhågorna, att den gemensamma valförrättningen skulle medföra oreda och förvirring för väljarna; särskilda anordningar ägnade att göra uppgiften för valmännen enklare kunde — enligt utskottets mening — vidtagas. Emellertid ville utskottet göra den föreslagna nya ordningen fakultatitiv och inte — som motionärerna föreslagit — obligatorisk. Kommunerna borde alltså äga rätt bestämma om landstings- och fullmäktigeval skulle förrättas gemensamt eller inte. Andra kammaren biföll utskottsförslaget, medan första kammaren med fyra rösters majoritet avlog detsamma; förslaget hade därigenom fallit.

Motionärerna återkom emellertid redan vid 1925 års riksdag och hemställde om sådan utredning, som föreslagits av 1924 års KU.³¹ KU åberopade i sitt utlåtande över denna nya motion³² vad det 1924 anfört och

²⁸ Jämväl kommunalförfattningssakkunniga hade avstyrkt ett sammanförande till en och samma dag av angivna val. De sakkunniga var oroliga för att de direkt kommunala valen skulle i inte önskvärd omfattning »politiseras». Även rent valtekniskt anfördes betänkligheter och det hävdades, att svårigheterna både för valförrättare och för väljare skulle bli avsevärda om de samtidigt skeende valen var av olika slag. Förutom att de olika rösträttsbestämmelserna skulle vålla huvudbry, skulle valsedlar förväxlas med ty åtföljande kassation. Det påpekades vidare, att svårigheter skulle uppstå att skaffa såväl kompetenta valförrättare som lämpliga lokaler (s. 46 f). — Dept.ch. delade de sakkunnigas betänkligheter mot ett dylikt sammanförande och pekade särskilt på riskerna för masskasseringar (prop. s. 78) — År 1922 infördes bestämmelse att valsedlarna jämväl vid kommunala val skulle vara av vitt papper.

²⁹ 1924: II: 12.

³⁰ KU 1924: 14.

³¹ 1925: II: 23.

³² KU 1925: 9.

hemställde om bifall till motionen. Riksdagen följde denna gång utskottets förslag och avlät en skrivelse till Kungl. Maj:t.³³ I anledning av denna skrivelse utarbetades inom socialdepartementet en promemoria, varöver utlåtanden införades.

I proposition till 1926 års riksdag³⁴ föreslogs upphävande av förbudet mot att sammanföra ifrågavarande val till en förrättning. Beträffande den principiella invändningen att ett sammanförande skulle leda till att även kommunal- och stadsfullmäktigevalen fick en delvis politisk i stället för en rent kommunal karaktär, anförde departementschefen, att han fann den i vart fall överskattad. Han pekade i sammanhanget på, att angivna invändning inte hindrat sammanförandet av stadsfullmäktigeval och de helt politiska valen för utseende av elektorer för val av förstakammarledamöter. Departementschefen fann ej heller ådagalagt, att en valsammanföring skulle öka och försvåra sammanräkningsarbetet. Vad angick befarade svårigheter att anskaffa tillräckligt antal valförrättare hänvisades till vad KU uttalat därom 1924 att, i kommuner där till följd av det ökade arbetet med valens förrättande en vidare uppdelning i valdistrikt än hittills blev aktuell, några större svårigheter säkerligen inte skulle uppstå att uppbringa erforderligt antal valförrättare. I fråga om eventuellt föreliggande otillfredsställande lokalförhållanden utgjorde valsammanförandets fakultativa karaktär ett betryggande korrektiv. Genom lämpliga anordningar och föreskrifter skulle det vidare — enligt departementschefen — vara möjligt att undgå eller till ett minimum begränsa såväl riskerna för felaktigheter från valförrättarens sida, som för att oreda och förvirring skulle uppstå för väljaren. Departementschefen anförde, att erfarenheterna från tidigare sammanförda val visade, att någon ökad kassation inte förekommit vid dessa. Under remissförandet hade i detta sammanhang den tanken framförts, att valkuverten och valsedlarna skulle ha olika färg för olika val. Från några håll hade dessutom föreslagits, att kuverten skulle göras olika stora. Departementschefen yttrade härtill, att man inte utan synnerligen trängande skäl borde frångå den gällande bestämmelsen, att valsedel skulle vara vit och det även om annan färg än vit inte gjordes obligatorisk. Det kunde nämligen befaras, att en sådan åtgärd i högre grad skulle kunna äventyra valhemligheten. En ordning, enligt vilken endast kuverten skulle ha olika färg, kunde inte förordas, enär vinsten härmed skulle bli så gott som ingen om inte motsvarande skulle gälla för valsedlarna. Däremot fann departementschefen förslaget att på valkuvert *skulle* och på valsedel *fick* finnas beteckning i ord för det val varom var fråga, innebära en vinst och förordade, att bestämmelse härom intogs i respektive författningar.

³³ Rskr 1925: 130.

³⁴ Prop. 1926: 107.

KU³⁵ hade ingenting att erinra emot de principer, som legat till grund för propositionen, men hade vissa erinringar mot den tekniska utformningen. På utskottets initiativ bestämde riksdagen bl. a., att första möjliga dagen för valen skulle vara den 13 september — Kungl. Maj:t hade föreslagit den 16 i samma månad — och att »beteckning i ord för det slag av val sedeln avser» (valbeteckning) endast fick anbringas nederst på valsedeln.

Den genom dessa ändringar öppnade möjligheten att till samtidig för rättning företaga stads- och kommunalfullmäktigevalen samt landstingsmannavalen kom att utnyttjas i stor utsträckning.

Nästa mera betydelsefulla steg³⁶ på samordningens väg togs år 1936, då landstingsvalen och stadsfullmäktigevalen obligatoriskt sammanfördes till en och samma dag, tredje söndagen i september. Bestämmelsens tillkomst-historia är i korthet följande.

1935 avläts en proposition med förslag till lag om kommunalstyrelse i Stockholm.³⁷ Vid sin granskning av propositionen fann sig KU³⁸ inte kunna tillstyrka däri framfört förslag om valdag, utan hemställde om ytterligare utredning, vilken hemställan riksdagen biföll.³⁹ Vid sitt övervägande av denna fråga fann departementschefen, att man borde utreda spörsmålet om en till september förlagd, för hela riket gemensam valdag för stadsfullmäktige-, landstings- och elektorsval. Inom departementet utarbetades i anledning härav en promemoria, som utmynnade i förslag att val av landstingsmän ävensom av stadsfullmäktige i rikets samtliga städer obligatoriskt skulle förrättas tredje söndagen i september.

Förslaget i denna del tillstyrktes eller lämnades utan erinran av flertalet remissinstanser. Departementschefen godtog förslaget och uttalade i proposition till 1936 års riksdag⁴⁰ bl. a., att erfarenheten hade visat de stora fördelar, som var förbundna med gemensamma valförrättningar. De farhågor, som 1926 uttalats, att ett sammanförande skulle leda till ökad tidsspillan och förorsaka oreda och förväxlingar både från väljarnas och valförrättarnas sida, hade, enligt departementschefen, visat sig betydligt överdrivna. Detsamma gällde även det vid samma tillfälle framförda påståendet, att för ett gemensamt val skulle fordras resurser i fråga om vallokaler och

³⁵ KU 1926: 27. Frågan om särskild färg på valseklar och valkuvert aktualiserades på nytt under remissbehandlingen av ett betänkande rörande lag om kommunalstyrelse på landet (SOU 1921:6). Dept.ch. fann sig böra avstyrka ett dylikt förslag, och hänvisade därvid till vad föredragande dept.ch. år 1926 i frågan anförde (se Prop. 1930: 99).

³⁶ Departementschefen hade i sammanföringsfrågan i den vid not 35 omnämnda prop. yttrat, att han funnit de gällande bestämmelserna i huvudsak lämpliga. Erfarenheten gav vid handen att kassation p. g. a. förväxling förekommit i mycket ringa utsträckning (s. 256). — Se även KU 1930: 30.

³⁷ Prop. 1935: 184.

³⁸ KU 1935: 19.

³⁹ Rskr 1935: 237.

⁴⁰ Prop. 1936: 12.

valförrättare, som bedömdes inte vara tillfinnandes överallt. Någon bekräftelse hade inte heller erhållits på farhågorna, att ett sammanförande av de rent kommunala valen med val av delvis rikspolitisk karaktär skulle medföra en ökad politisering av de förra.

KU⁴¹ tillstyrkte i sitt utlåtande propositionen och riksdagen följde utskottet.

I nyssnämnda departementspromemoria hade uttalats, att frågan om en gemensam valdag även för övriga kommunalval lämpligen borde anstå för att upptagas i annat sammanhang. År 1941 tillkallade sakkunniga, vilka hade att utreda frågan om och i vad mån deltagande i kommunala val kunde underlättas, tog upp detta spörsmål till behandling och föreslog i sitt betänkande,⁴² att landstings-, kommunal- och stadsfullmäktigevalen skulle sammanföras till en dag, tredje söndagen i september. Departementschefen anslöt sig i denna del till de sakkunnigas mening,⁴³ och KU hade ingenting att erinra mot förslaget,⁴⁴ som därefter antogs av riksdagen.

Ovan har redogjorts för de reform- och ändringsförslag, vilka avsatt konkreta resultat. Jämsides med dessa förslag har emellertid i riksdagen vid ett flertal tillfällen under tiden efter 1921 väckts motioner, som syftat till mera vittomfattande ändringar. Motionerna har i huvudsak gällt landstingsvalens skiljande från kommunal- och stadsfullmäktigevalen samt förstnämnda vals sammanförande med valen till riksdagens andra kammare. Motioner av detta innehåll väcktes 1935, 1937, 1940, 1951 och 1955.⁴⁵ Även andra sammanföringsförslag har framförts.⁴⁶ Riksdagen har emellertid avslagit samtliga dessa motioner.

1955 års motioner tog i främsta rummet sikte på en ändamålsenligare samordning av de politiska och kommunala valen samt valen till kyrkofullmäktige. I motionen 1:12 anfördes, att en naturlig och närliggande lösning var att sammanföra valen till landstingen med valdagen och mandatperioden för andrakammarvalen samt att förrätta kyrkofullmäktigeval samtidigt med valen till kommunal- och stadsfullmäktige. Härigenom skulle

⁴¹ KU 1936: 17.

⁴² SOU 1941: 28.

⁴³ Prop. 1942: 98.

⁴⁴ KU 1942: 5. I sammanhanget bör erinras om den 1919 införda provisoriska bestämmelsen att de kommunala valen fick — och i vissa fall skulle — förrättas under två, undantagsvis tre dagar. Bestämmelsen, vars giltighetstid successivt förlängdes, intogs i 1930 års KVL. 1936 avskaffades möjligheten att hålla landstings- och stadsfullmäktigeval under två dagar och 1942 bestämdes, såsom av det ovan anförda framgått, att övriga kommunala val även de skulle förrättas under en dag. — 1928 hade i prop. föreslagits att ändra 17 § RO så att det skulle bli möjligt att hålla riksdagsval under mer än en dag. Förslaget föll dock i riksdagen.

⁴⁵ 1935: I: 222 och II: 396; KU 1935: 7
 1937: I: 25 och II: 45; KU 1937: 6
 1940: I: 53 och II: 97; KU 1940: 6
 1951: I: 114 och II: 154; KU 1951: 9
 1955: I: 12 och II: 381; KU 1955: 22

⁴⁶ Se t. ex. 1947: II: 116; KU 1947: 12
 1949: II: 18; KU 1949: 4
 1952: I: 21; KU 1952: 6.

man vinna att verkligt stora valrörelser skulle förekomma endast vart fjärde år. De egentliga kommunalvalen skulle också, utan att förlora sin obestriddliga politiska karaktär, kunna äga rum med större beaktande av lokala synpunkter. Motionärerna i andra kammaren (II: 381) föreslog en utredning angående förutsättningarna för ett sammanförande av kyrkofullmäktigevalen med andra kommunala val, och anförde, att visserligen kunde ett sammanförande till en förrättning av två eller flera val medföra valtekniska svårigheter. Frågan om kassationsprocenten kunde väntas komma att stiga så att valresultatet kunde komma att bli missvisande krävde därvid särskild uppmärksamhet. Motionärerna ansåg sig emellertid kunna konstatera, att erfarenheten gav vid handen, att kassationerna vid två samtidiga val var obetydliga, och under alla förhållanden avsevärt mindre än man varit böjd att tro. Man anförde vidare, att pressen och partiledningarnas informationer samt den stigande upplysningen torde kunna innebära en borgen för att valmanskåren utan större svårigheter skulle kunna klara även *tre* samtidiga valförrättningar, om detta skulle ifrågasättas.

I sitt utlåtande över motionerna⁴⁷ hemställde KU att, enär frågan om en samordning av de politiska och kommunala valen var avhängig av det resultat vartill författningsutredningen skulle komma, motion nr 12 inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Vad angick frågan om annan och lämpligare tidpunkt för kyrkofullmäktigevalen, hemställde utskottet att denna måtte överlämnas till 1953 års församlingsstyrelsekommitté.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Församlingsstyrelsekommittén anlade i sitt år 1958 avgivna betänkande,⁴⁸ där man föreslog, att kyrkofullmäktigevalen skulle förrättas samtidigt med val till övriga fullmäktige och till landsting, följande valtekniska synpunkter på sitt förslag. Kommittén konstaterade, att den föreslagna anordningen skulle medföra att i kommuner, där landstingsmän väljs, tre val skulle infalla på en och samma dag. Kommittén uttalade vidare, att kassationerna vid två samtidiga val visserligen var jämförelsevis fåtaliga och till inte ringa del orsakade av fel från valnämndernas sida vid insändandet av valseدلarna,⁴⁹ men tillade, att ett sammanförande av fler än två val till en och samma valdag säkerligen skulle öka kassationsprocenten. Kommittén ansåg det därför nödvändigt, att genom olika åtgärder förebygga den väntade ökningen. Efter diskussion fann kommittén den verkningsfullaste åtgärden vara, att hålla valen åtskilda så att åtminstone ett av valen förrättades inför andra valförrättare än de två övriga valen. Enligt kommitténs

⁴⁷ KU 1955: 22.

⁴⁸ Ändrad tidpunkt för kyrkofullmäktigevalen, SOU 1958: 42.

⁴⁹ Som exempel anføres, att vid 1954 års landstingsmannaval 14 195 valseدلar — 4,8 promille — kasserades, varav 4 123 p. g. a. ingen eller felaktig försegling vid insändandet till sammanräkningsmyndigheten.

mening skulle i vissa distrikt svårigheter kanske uppkomma att finna såväl kompetenta förrättare som för valen lämpliga lokaler, allra helst som de olika valen, enligt kommitténs mening, i görligaste mån borde hållas i skilda rum, men svårigheterna bedömdes av kommittén som i intet fall öoverkomliga. För undvikande av felläggningar ansåg kommittén — som inte ville förorda en så vittgående ändring i valförfarandet som att föreskriva olikfärgade valsedlar och valkuvert — vidare att man borde förse valsedlarna och -kuverten med iögonenfallande bokstavs- eller sifferkombinationer. — I betänkandet anmärktes vidare parentetiskt, att spörsmålet om en ändrad tidpunkt för landstingsmannavalen ansetts ingå som ett led i den 1954 tillsatta författningsutredningens arbete, varför kommittén inte ansåg sig böra ta ställning till frågan om dessa vals skiljande från kommunal- och stadsfullmäktigevalen.

Vid remissbehandlingen ställde sig flertalet instanser avvisande till tanken att kyrkofullmäktigevalen skulle förrättas samma dag som de borgerliga kommunalvalen, främst när man befarade att felläggningarna och därmed också kassationsprocenten skulle öka.⁵⁰ Om kyrkofullmäktigevalet skulle förrättas åtskilt från de övriga valen, skulle dessutom behov av ytterligare lokaler och kompetent personal uppstå, vilka behov inte överallt skulle kunna tillgodoses.

Författningsutredningen avgav sitt betänkande år 1963.⁵¹ I förslaget till regeringsform (FRF) upptogs i 6 kap. bestämmelser avseende riksdagen och kapitlets åtta första paragrafer innehåller grundläggande bestämmelser angående val till riksdagen. I förslaget till ny riksdagsordning upptogs däremot inte några stadganden om dessa val. I 6 kap. 8 § FRF stadgas att närmare bestämmelser om val till riksdagen skall givas i särskild lag. Utredningen framlade inte något utformat förslag till vallag, men angav vissa huvudpunkter, vilka enligt utredningens mening borde beaktas vid blivande lagstiftning i ämnet.⁵² Under rubriken »valets förrättande m. m.» upptogs som första punkt, att »tid för lagtima val är tredje söndagen i september och den efterföljande måndagen». Förslaget synes i dessa delar vid remissbehandlingen inte ha föranlett något större antal yttranden. 1955 års valutredning ansåg det dock vara ytterst tveksamt, om det var praktiskt möjligt att anordna val under två på varandra följande dagar. Länsstyrelsen i Jönköpings län fann sig i sammanhanget böra understryka vikten av att riksdagsval och kommunalval inte hölls samtidigt; bortsett från praktiska komplikationer i form av risk för förväxling av valsedlar m. m. skulle — framhöll länsstyrelsen — vid en dylik ordning kommunalvalen i alltför hög grad få rikspolitisk prägel.⁵³

⁵⁰ Ang. kassation p. g. a. fel som begåtts av väljaren vid andrakammar- och landstingsvalen 1940—1958, se tabeller i 1955 års valutrednings betänkande, SOU 1961: 20 s. 172—173.

⁵¹ SOU 1963: 17 och 18.

⁵² SOU 1963: 17 s. 307 ff.

⁵³ SOU 1964: 38 s. 89 f.

I sammanhanget kan vidare erinras om en vid 1965 års riksdag väckt motion (I: 2), vari hemställdes om en utredning om införandet av möjlighet att begagna olikfärgade valsedlar i syfte att nedbringa antalet kassationer av valsedlar till följd av att väljare använder fel valsedel. KU (utl. nr 33) hemställde — under hänvisning till förevarande utredning — att motionen inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

KAPITEL II

Utredningen har med stöd av den meddelat bemyndigande i rundskrivelse av den 15 maj 1965 vänt sig till samtliga länsstyrelser och ett antal valnämnder med begäran *dels* om redogörelse för myndigheternas erfarenheter av två eller flera samtidigt förrättade val därvid särskilt arten och omfattningen av fel och misstag från väljarnas sida avseende förväxling mellan de olika valen borde anges, *dels ock* om yttrande över vissa av utredningen ställda frågor. Till dessa senare återkommer utredningen i det följande.

I. Erfarenheter av samtidigt hållna val

De tillfrågade myndigheterna har i de flesta fall kunnat grunda sina uttalanden härvidlag på erfarenheter vunna vid samtidigt hållna landstings- och fullmäktigeval (11 § KVL). *Länsstyrelserna i Kalmar, Västernorrlands och Västerbottens län* samt *valnämnderna i Umeå, Sundsvall och Nora*, redovisar därjämte erfarenheter gjorda vid år 1964 samtidigt hållna riksdags- och stadsfullmäktigeval. I yttrande avgivet av *länsstyrelsen i Stockholms län* berörs erfarenheter vunna vid år 1956 i Östhammar samtidigt hållna riksdags- och stadsfullmäktigeval. *Överståthållarämbetet* har för sin del pekat på erfarenheter från de kyrkofullmäktigeval, som samtidigt med val till riksdagens andra kammare inom Stockholms stads valkrets sistnämnda år förrättades i sex nybildade församlingar.

Landstings- och fullmäktigeval

Genomgående konstateras i de inkomna yttrandena att väljarna i viss omfattning inte förmått skilja mellan de olika valen, utan i huvudsak så förväxlat dem, att de i kuvert avseende det ena valet inlagt valsedlar hänförliga till det andra. Sättet att beskriva den omfattning, vari så skett, varierar i de olika yttrandena, från uppgifter att förväxlingar förekommit i stor utsträckning (länsstyrelsen i Älvsborgs län) till uttalanden att förväxlingarna varit förhållandevis ringa (länsstyrelsen i Jönköpings län).

I den mån de inkomna yttrandena innehållit sifferuppgifter återfinns dessa sammanställda i *bil. 1*.

Oaktat förväxlingar av valsedlar vid här berörda val uppenbarligen förekommit i viss, inte alltför obetydlig omfattning, har man genomgående inte tillagt dem någon nämnvärd praktisk betydelse, då enbart den omständigheten, att valsedlarna förväxlats, till följd av bestämmelserna i 25 § fjärde och femte styckena KVL, inte medför att en fellagd sedel förklaras ogiltig. Endast för det fall en fellagd sedel saknar giltigt namn kasseras den. Kassation förekommer vid angivna förhållande i mycket ringa utsträckning.

Av yttrandena framgår vidare, att fellagda och ogiltigförklarade valsedlar inte torde ha inverkat på utgången av landstingsvalen. Vad angår fullmäktigevalen kan understundom valutgången ha påverkats av kassering p. g. a. valedelförväxling. Så synes t. ex. ha skett 1962 i något av fullmäktigevalen i Kronobergs och Älvsborgs län och troligtvis även vid några sådana val i Stockholms län.

Samtidigt hållna riksdags- och kommunalval

Länsstyrelsen i Västerbottens län anför beträffande sina erfarenheter av de år 1964 samtidigt förrättade riksdags- samt stads- och kommunalfullmäktigevalen,¹ att vid röstsammanräkningsförrättningen ett »rätt stort antal» valsedlar måste underkännas, enär sedlar avseende det kommunala valet inlagts i valkuvert för riksdagsvalet. *Valnämnden i Umeå stad* uppger, att förväxling av valsedlar visserligen skedde, men konstaterar, att felprocentsiffran dock inte var så hög, att valutgången därav påverkades. Av *länsstyrelsens i Västernorrlands län* yttrande synes framgå, att felläggningens frekvensen vid ifrågavarande val varit så stor, att det förefaller troligt att valutgången därav påverkats² och *valnämnden i Sundsvall* uttalar:

— Av de till riksdagsmannavalet avgivna rösterna, närmare 32 000, ogiltigförklarades drygt 800 eller mer än 2,5 %, främst beroende på förväxling av röstsedlarna vid inläggandet i valkuverten. Denna stora felprocent innebar viss risk för annan mandatfördelning än den som kunnat förväntas vid särskilt förrättade val. Anförda besvär föranledde icke till någon åtgärd. —

En sammanfattning av i yttrandena intaget siffermaterial återfinnes i *bil. 2*.

Enligt inkomna yttranden har det inte förekommit att fler än två val förrättats samtidigt.

¹ Samtidiga riksdags- och kommunalval avhölls i Västerbotten icke blott i Umeå stad utan även i den nybildade Vilhemina köping.

² Vid sammanräkning av rösterna vid riksdagsvalet ogillades 1 090 av totalt avgivna 158 701 valsedlar på den grund, att kuverten befanns innehålla sedlar med valbeteckningar för kommunalval. Vid platsfördelningen visade det sig att centerpartiet behövt allenast 11 röster till resp. socialdemokraterna 32 röster mindre för att det sista mandatet skulle ha gått till centerpartiet (Cfr RÅ 1964 I: 150).

II. Bör en reform av ifrågasatt slag genomföras?

Ett antal av de hörda myndigheterna har redovisat sin allmänna inställning till spørgsmålet om det överhuvudtaget är eftersträvansvärt att söka få en sammanföring av riksdagsvalen och de allmänna kommunala valen till stånd. Meningarna är i detta hänseende delade. Sålunda varnar *länsstyrelsen i Älvsborgs län* på det allvarligaste för ett sammanförande och anför bl. a.:

— Med de erfarenheter, länsstyrelsen har från val som förrättats samtidigt, har länsstyrelsen funnit, att det från valteknisk synpunkt är mindre lämpligt att sammanföra olika val. Länsstyrelsen har vid alla val kunnat konstatera, att så snart väljarna haft att handskas med mera än en valsedel med samma partibeteckning, har de avlämnade valkuverten i stor utsträckning innehållit två eller flera olika valsedlar. Detta har gällt även om valet ej förrättats i samband med annat val. Ju fler val som förrättats samtidigt ju större är enligt länsstyrelsens uppfattning risken för förväxling av valsedlarna.

På samma linje går *länsstyrelsen i Kronobergs län* när den påpekar:

— Frågan om att sammanföra tre val till samma dag har bl. a. behandlats av församlingsstyrelsekommittén i dess år 1958 avgivna betänkande³. Flertalet remissinstanser ställde sig avvisande till tanken att förrätta kyrkofullmäktigevalen samma dag som de borgerliga kommunalvalen. De väsentligaste invändningarna var att man kunde befara en i hög grad ökad kassation av valsedlar samt att, om kyrkofullmäktigevalen skulle förrättas åtskilt från de övriga valen, behov förelåge av ytterligare lokaler och kompetent personal, som inte kunde tillgodoses. Dessa invändningar göra sig även gällande om riksdagsval och allmänna kommunalval skall sammanföras. —

Mot ett sammanförande uttalar sig även *valnämnden i Väddö kommun*.

Inte heller *länsstyrelsen i Gävleborgs län* finner en valordning med samtida riksdagsval och landstings- och kommunalfullmäktigeval böra komma ifråga samt anför till stöd härför bl. a.:

— Som en ledande synpunkt när det gäller att sammanföra val bör uppsättas att antalet val icke bör vara fler än två vid ett och samma valtillfälle. Skälet härför är främst de svårigheter i olika avseenden, som uppstå för valförrättare och röstmottagare. Enbart problemet att erhålla lokaler, som ge utrymme för tre samtida val kan vara nog så besvärligt. Även ur allmänhetens synpunkt skulle en valprocedur som avsåg mer än två val samtidigt med säkerhet medföra svårigheter. Nuvarande regler om dubbelläggning av valsedlar skulle också med nödvändighet behöva ändras. — Enligt länsstyrelsens mening bör man undvika flera val under ett och samma år och istället eftersträva en viss samhörighet i val. Val bör icke heller ske varje år. Det synes länsstyrelsen ur allmän synpunkt vara att föredraga att val äger rum vartannat år. —

För ett sammanförande uttalar sig däremot *länsstyrelsen i Jämtlands län*. Länsstyrelsen anför:

— Härigenom skulle bland annat medborgarna i regel endast behöva besväras med röstning en gång vart fjärde år. Mandattiden för ledamöterna i riksdagens

³ SOU 1958: 42.

andra kammare och kommunernas fullmäktige skulle vidare sammanfalla, varigenom vissa garantier skulle skapas för att partiställningen i riksdag och fullmäktige skulle på ett bättre sätt avspegla det aktuella politiska opinionsläget.

Även *länsstyrelsen i Malmöhus län* finner befogat att undersöka möjligheten av att sammanföra berörda val. Positiva till ett sammanförande syns ock *länsstyrelserna i Södermanlands, Kristianstads och Värmlands län* ställa sig, liksom även *valnämnderna i Storvik, Nora och Köla kommuner*. Enligt *valnämndens i Kalmar* mening synes »i och för sig» ingenting vara att erinra mot den ifrågasatta sammanföringen. En uttalat tveksam, om inte helt avvisande attityd intages av *länsstyrelsen i Västernorrlands län* och *valnämnderna i Sundsvall, Skara och Borås*; sistnämnda länsstyrelse anför dock bl. a., att många samtida val inger betänkligheter av många skäl, inte minst ur sammanräknings synpunkt.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län anför även sistnämnda skäl som stöd för sitt ställningstagande mot ett sammanförande av riksdagsval och allmänna borgerliga kommunalval. Sålunda uttalas, att samtida val skulle skapa mycket stora svårigheter för länsstyrelserna i deras egenskap av sammanräkningsmyndigheter och länsstyrelsen fortsätter:

— Redan nu har det visat sig svårt att medhinna sammanräkningar av landstings- och kommunalfullmäktigeval samt kyrkofullmäktigeval före årets utgång. Sedan länsstyrelsen numera också blivit sammanräkningsmyndighet för stadsfullmäktigval och kyrkofullmäktigval i städerna samt för landstingsval i städerna samt för landstingsval i stad, som utgör egen valkrets, har uppkommit allvarliga bekymmer för hur länsstyrelsen skall kunna medhinna sammanräkningarna inom behörig tid. Skulle riksdagsval äga rum samtidigt med kommunala val, finnes inga möjligheter att med nuvarande sammanräkningsförfarande hinna avsluta sammanräkningarna av samtliga val före valårets utgång. Såsom ovan framhållits är svårigheterna härutinnan redan nu betydande. De befattningshavare i länsstyrelsen, som har erfarenhet av sammanräkningar, är starkt begränsade och även om det finnes möjligheter utöka antalet, skulle det medföra stora olägenheter för länsstyrelsen att under tre månader friställa flera högt kvalificerade befattningshavare för röstsammanräkningar. Länsstyrelsen skulle då bli nödsakad att under denna tid eftersätta andra viktiga ämbetsuppgifter. Möjligheterna att i en relativt liten residensstad uppbibringa biträdespersonal utanför länsstyrelsen vid sammanräkningarna är också starkt begränsad. —

Berörda svårigheter betonas också i yttrandena från *länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Hallands, Skaraborgs, Gävleborgs och Jämtlands län*. Förstnämnda länsstyrelse anser sålunda, att en förutsättning för den ifrågasatta reformens genomförande måste vara en lösning av länsstyrelsens lokal- och personalproblem.⁴

⁴ Från några håll har beträffande den *preliminära* sammanräkningen den synpunkten framförts, att denna borde på valnatten kunna begränsas till att gälla ett av valen, förslagsvis då riksdagsvalet.

III. Valtekniska förutsättningar för en reform

Den första fråga som utredningen utbad sig svar på var den, om det bedömdes såsom valtekniskt möjligt att genomföra den ifrågasatta reformen, under förutsättning att gällande röstningsförfarande bibehölls oförändrat eller med vissa ändringar däri eller om något annat röstningsförfarande erfordrades.

Det alldeles övervägande flertalet av de hörda myndigheterna syns ense därom, att ett genomförande av den ifrågasatta reformen inte bör ske med bibehållande av nu gällande ordning helt oförändrad, enär följderna skulle bli så många fel och förväxlingar från väljarnas sida med ty åtföljande kassation, att risk uppkommer för att valutgången skulle kunna påverkas. Som representativt för denna uppfattning kan följande uttalande av *länsstyrelsen i Norrbottens län* citeras:

— Därest riksdagsmannaval skall avhållas samtidigt som kommunalval under bibehållande av gällande röstningsförfarande, kommer sannolikt betydligt fler misstag att ske från väljarnas sida, varigenom risken för ett felaktigt valresultat ökas. För valförrättarnas del skulle det, med nuvarande organisation, innebära ett betydande merarbete och ytterligare försening av det preliminära röstsammanräkningsresultatet. —

Länsstyrelsen i Blekinge län konstaterar helt kort beträffande möjligheten av en reform vid nuvarande röstningsförfarande, att den finner »det icke under något förhållande lämpligt med ett sammanförande av riksdagsval och allmänna borgerliga kommunalval».

I några yttranden uttalas dock en något mera positiv uppfattning. *Länsstyrelsen i Gotlands län* drar sålunda av de erfarenheter den har av samtidigt hållna val den slutsatsen, att det från valteknisk synpunkt kan vara lämpligt — »om ock icke det lämpligaste alternativet» — att sammanföra riksdagsval och allmänna borgerliga kommunalval under förutsättning att gällande röstningsförfarande bibehålles. Samma uppfattning redovisar *valnämnderna i Lidköping och Nässjö*. *Länsstyrelsen i Värmlands län* anser i princip hinder inte möta mot ett sammanförande under bibehållande av nu gällande röstningsförfarande.

Inte heller *valnämnden i Uppsala* anser det »otänkbart» att sammanföra ifrågavarande val med bibehållande av gällande förfarande, men finner det ofrånkomligt, att »felaktigheter och förväxlingar från väljarnas sida uppstår».

Bland de myndigheter, som finner det olämpligt att bibehålla gällande röstningsförfarande oförändrat, därest tre val skall förrättas samtidigt, finns olika uppfattningar representerade om vilka åtgärder som i sådant fall måste vidtagas för att underlätta röstningen och eliminera eller i vart fall minska riskerna för felläggningar. Somliga, och de utgör flertalet,

syns vara av den uppfattningen att det är tillräckligt med vissa, låt vara principiellt betydelsefulla ändringar av det nuvarande förfarandet. Andra anser, att en ordning med tre val samtidigt kräver övergång till ett helt nytt system. Även bland dem som anser att man skulle kunna nöja sig med ändringar i gällande ordning, återfinns en grupp, som finner det önskvärt med en undersökning, om inte de tekniska hjälpmedel, som kommit fram under senare år, skulle kunna utnyttjas vid röstningen och sammanräkningen. Ytterligare andra säger sig icke kunna — utan ingående utredningar — yttra sig över frågan huruvida en reform kräver övergång till ett helt annat röstningsförfarande.

Åtskilliga uttalanden görs till förmån för ett bibehållande i stort av gällande ordning. Sålunda anför *länsstyrelsen i Västmanlands län* att »den nuvarande valmetoden är beprövad, säker och någorlunda lätt att använda varför skäl saknas att övergå till något annat system». *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* säger, att »ett sammanförande betingar enligt länsstyrelsens mening icke något ändrat förfarande. Nuvarande röstningsmetod är tillfredsställande utformad». Även *länsstyrelsen i Örebro län* anser det från valteknisk synpunkt möjligt, att med bibehållande i huvudsak av gällande röstningsförfarande sammanföra ifrågasatt val. Enligt *länsstyrelsen i Västernorrlands län* »synes det nuvarande röstningsförfarandet vara det enda tillämpliga». *Länsstyrelsen i Södermanlands län* anser inte, att ett sammanförande av riksdagsval och berörda kommunalval skulle innebära så avsevärda nackdelar från valteknisk synpunkt, att man av den anledningen bör avstå från reformen. Genom särskilda åtgärder skulle man kunna motverka fel och förväxlingar. I *länsstyrelsens i Uppsala län* yttrande heter det, att »det nuvarande röstningsförfarandet synes bör tillämpas i avvaktan på erfarenheterna av ett sammanförande av ifrågasatt val». Under förutsättning att vissa ändringar vidtas, anser denna länsstyrelse således, att ett sammanförande synes kunna ske med bibehållande av gällande röstningsförfarande. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anser, att om en ordning som den ifrågasatta skulle införas, bör det nuvarande röstningsförfarandet, om åtgärder vidtas till förhindrande av förväxling mellan valen, kunna i stort bibehållas såsom »gammalt och vant».

Ej heller *länsstyrelsen i Kristianstads län* anser det erforderligt att övergå till ett helt nytt system.

Utredningen har — för det fall att det nuvarande systemet i stort skulle anses kunna behållas även om tre val skulle förrättas samtidigt — i sin skrivelse till myndigheterna omnämnt vissa ändringar, som, ensamma eller i förening, skulle kunna vara ägnade att motverka befarade fel och förväxlingar. Sålunda har utredningen ifrågasatt om man inte skulle kunna *dels* föreskriva användandet av olikfärgade valsedlar och kuvert för olika val, *dels* tillåta valbeteckningar jämväl vid riksdagsval, *dels* ock ordna

valförrättningen så att röstningen äger rum i olika rum vid riksdagsval och kommunalval. Utredningen har — för det fall att sistnämnda utväg skulle användas — förutsett behov av ett större antal valförrättare och ökade lokalutrymmen samt hemställt om uttalande, huruvida praktiska svårigheter till följd därav skulle uppstå.

Andra förslag till ändringar i gällande förfarande än de av utredningen antydda har i stort sett icke framförts.

Över de av utredningen antydda ändringsförslagen har i de inkomna yttrandena anförts följande.

A.

Olikfärgade valsedlar och kuvert. Valbeteckningar tillåtas jämväl vid riksdagsval

Tanken att använda olikfärgade valsedlar för olika val ävensom att tillåta valbeteckningar jämväl vid riksdagsval har vunnit anslutning hos majoriteten av de hörda myndigheterna. *Överståthållarämbetet* menar sålunda, att risken för förväxling av valkuvert eller valsedlar och kassation av röster synes svår att eliminera hur än ett sammanförande av olika val sker. Risken borde dock kunna avsevärt begränsas genom olika färg och helst även format på kuvert och sedlar. *Länsstyrelsen i Stockholms län* uttalar, att det mest effektiva sättet att motverka fel och misstag från väljarnas sida torde vara att föreskriva olikfärgade valsedlar för de olika valen och valkuvert av samma färg som de för kuverten avsedda valsedlarna. *Länsstyrelsen* anför vidare:

— Ehuru anbringandet av valbeteckningar på valsedlarna för de kommunala valen hittills inte alltid motverkat fel och förväxlingar, synes det lämpligt att även valsedlarna för val till riksdagens andra kammare förses med sådan beteckning. —

Samma inställning framkommer vidare i yttrandena från *länsstyrelsen i Norrbottens län*, som dock pekar på risken att färgblinda personer därigenom skulle åsamkas vissa svårigheter, samt *länsstyrelserna i Östergötlands, Kronobergs, Kristianstads, Malmöhus, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs och Västerbottens län*. *Länsstyrelsen i Göteborg och Bohus län* nöjer sig med att konstatera, att dessa förslag (jämte andra, varom mera nedan) syns ägnade att underlätta ett sammanförande. Ifrågasvarande ändring tillstyrkes vidare av *länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Kalmar och Gotlands län*, ävensom *valnämnderna i Kristianstads stad, Jokkmokks kommun, Väddö kommun, Storviks köping, Algutsboda kommun, Nora stad, Köla kommun, Umeå stad, Borås stad*, samt ett mycket stort antal valnämnder, från vilka vederbörande länsstyrelse i sin tur inhämtat yttranden.

Länsstyrelsen i Örebro län anser, att i vart fall den ändringen i Vall bör vidtas, att jämväl riksdagsvalsedel må kunna förses med valbeteckning.

Ett direkt avvisande av tanken på olikfärgade valsedlar återfinnes i *länsstyrelsens i Gävleborgs län* yttrande, där det heter:

— En konsekvens bör vara ogiltighet av fellämnad valsedel. Detta synes dock vara obilligt. Enligt länsstyrelsens mening bör valsedlarna alltjämt vara vita. Valkuverten kunna dock gärna vara olikfärgade. —

På samma linje går *valnämnden i Jönköping*, till vilken länsstyrelsen i detta län ansluter sig.

B.

Röstning i skilda rum

Till förslaget att röstning skall ske i olika rum för riksdagsval och kommunalval ställer sig det stora flertalet av de hörda myndigheterna om icke helt avvisande, så dock i vart fall tveksamma. De erinringar, som görs häremot är främst av praktisk natur, i det att det befaras, att svårigheter skall uppstå att anskaffa såväl ändamålsenliga lokaler som villiga och lämpliga valförrättare.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län finner visserligen att röstning i skilda rum i än högre grad än användandet av olikfärgade valsedlar skulle vara ägnat att minska felmarginalen, men anmärker härtill, att ett system med skilda vallokaler dock torde, framför allt på landsbygden, stöta på vissa praktiska svårigheter från lokal- och personalsynpunkt.

Också *länsstyrelsen i Kronobergs län* ser helst att röstningen äger rum i skilda lokaler, men är inte beredd att göra något uttalande om detta låter sig genomföras med hänsyn till det ökade behov av lokaler och valförrättare, som därigenom skulle uppkomma.

Länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands, Gotlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län är av den uppfattningen, att praktiska svårigheter kommer att uppstå i vad gäller anskaffandet av lämpliga och villiga valförrättare och passande lokaler. Nära nog samtliga av de hörda valnämnderna anser, att angivna praktiska svårigheter skulle bli alltför stora, särskilt i de mindre distrikten på landsbygden.

Länsstyrelsen i Malmöhus län finner det f. ö. knappast troligt, att risken för felläggning skulle elimineras därigenom att röstning sker i skilda rum.

Länsstyrelsen i Kristianstads län, som förklarar sig inte övertygad om att röstning i skilda rum skulle motverka felläggning i någon större omfattning, *länsstyrelsen i Jämtlands län* samt *valnämnden i Lidköpings stad* finner det från såväl principiell som praktisk synpunkt önskvärt, att valet förrättas inför en valförrättare.

Direkt avvisande till tanken på röstning i skilda rum ställer sig *länsstyrelsen i Gävleborgs län*, som anför:

— Röstning i särskilda rum för olika val bör icke komma ifråga. Detta ställer

ökade krav på valförrättaren och redan nu är det på många håll svårt att erhålla för uppdraget lämpliga och villiga personer. Även hänsyn till lokalfrågan talar för en enda vallokal.

Såsom praktiskt ogenomförbart bedömer även *länsstyrelsen i Kalmar län* förslaget, medan *länsstyrelsen i Örebro län* — under hänvisning till berörda svårigheter — inte »för närvarande» finner sig kunna förorda röstning i skilda rum.

Länsstyrelsen i Stockholms län hänvisar i detta sammanhang till sitt år 1959 avgivna yttrande över församlingsstyrelsekommitténs betänkande (SOU 1958: 42).⁵ I detta sitt yttrande uttalade länsstyrelsen, att kommittén måhända inte tillräckligt beaktat de valtekniska nackdelarna med en sådan ordning — av länsstyrelsens egna remissinstanser hade valnämnden i Solna och magistraten i Södertälje förklarat, att lokal- och personalbehovet svårigen skulle kunna fyllas — men fann förslaget i stort vara väl grundat.

Jämväl *Överståthållarämbetet* hänvisar till sitt yttrande över församlingsstyrelsekommitténs betänkande, vari ÖÄ såsom sitt åberopade valnämndens i Stockholm yttrande. Valnämnden avstyrkte där — under utförlig motivering — kommitténs förslag, att berörda val skulle äga rum vid skilda förrättningar. I sitt nu avgivna yttrande anför ÖÄ vidare:

— Svårigheterna att rekrytera valförrättare i Stockholm har påtagligt stegrats under senare år, vilket torde sammanhånga med ändrade fritidsvanor (ökat antal bortresande från staden lördag—söndag). Möjligheterna att genom rimliga ersättningshöjningar motverka obenägenheten att offra fritid synes begränsade. Det måste därför betraktas som högst osäkert om det överhuvudtaget är möjligt att sätta upp dubbla organisationer av valförrättare. —

Länsstyrelsen i Västmanlands län intager såtillvida en mellanståndpunkt, som den vill lämna i valnämndernas hand att avgöra, huruvida röstning skall ske i samma eller skilda rum. Länsstyrelsen anför härtill:

— Tre val samtidigt inför samma valförrättare i samma lokal kan beräknas bli en mera tungrodd och tidsödande procedur, än om de olika valen delas upp på skilda lokaler. Person- och lokalresurser växlar från plats till plats liksom väl också väljarstruktur och valrytm. Enligt länsstyrelsens åsikt bör hänsyn tagas härtill på så sätt att valförfattningen ger valnämnden frihet att hålla de samtidiga förrättningarna i en eller flera lokaler. —

Att ett arrangemang med röstning i skilda rum eller användandet av olikfärgade valsedlar och -kuvert skall visa sig tillräckligt för att eliminera eller i vart fall minska riskerna för misstag och förväxlingar från väljarnas sida, om ett sammanförande av ifrågavarande val äger rum, betvivlas — som ovan antytts — av ett antal av de hörda myndigheterna. Bland dessa finns också förespråkare för en övergång till ett helt nytt förfarande.

Länsstyrelsen i Jönköpings län åberopar sålunda som sitt ett av *valnämnden i Jönköping* avgivet yttrande, där nämnden anför:

⁵ I detta föreslogs ett sammanförande av kyrkofullmäktigevalen med de borgerliga kommunalvalen, därvid röstning dock företrädesvis borde ske i olika rum.

— Valnämnden vill helt allmänt göra det uttalandet, att det från valteknisk synpunkt icke torde vara omöjligt att ordna tre val samtidigt. För att en sådan valförrättning skall löpa något så när friktionsfritt måste särskilda åtgärder vidtagas. De i utredningens skrivelse antydda åtgärderna bör givetvis övervägas, men valnämnden hyser icke någon större tilltro till desamma. Det väsentliga är, enligt valnämndens uppfattning, att antalet röstberättigade i varje valdistrikt icke sättes högre än att köbildning och jäkt vid valförrättningen kan undvikas. —

Även *länsstyrelsen i Hallands län* finner det föga troligt, att ifrågasatta åtgärder skulle nämnvärt nedbringa antalet förväxlingar. På liknande sätt uttalar sig *valnämnden i Sundsvall*.

Samma uppfattning motiveras av *länsstyrelsen i Västernorrlands län* på följande sätt:

— Det synes (även) tveksamt om de i skrivelsen antydda åtgärderna i nämnvärd grad skulle motverka fel och förväxlingar. — Vid användandet av olikfärgade valsedlar och kuvert kommer säkerligen ej så få kuvert att innehålla valsedel av annan färg än kuvertet, i all synnerhet om tre val förrättas samtidigt. Valsedlar kan i och för sig innehålla valbart namn, men den avvikande färgen kan tolkas så, att valhemligheten röjes och valsedeln förty ogillas. —

Längre fram i sitt yttrande anför *länsstyrelsen i Hallands län*, att det torde bli erforderligt med ett annat röstnings- och sammanräkningsförfarande, om den föreslagna reformen över huvud skall kunna genomföras. Denna mening delas av *länsstyrelsen i Älvsborgs län*.

Utredningen har i sin skrivelse, för det fall att ett annat röstningsförfarande än det nu gällande skulle befinnas erforderligt, såsom exempel fört fram tanken *dels* att för olika partier och/eller olika val gemensamma valsedlar skulle användas, på vilka röstning markeras med någon form av inprickning, *dels ock* att avgivna röster skulle maskinellt registreras. Utredningen har vidare hemställt om ytterligare uppslag i detta hänseende.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län uttalar i ifrågavarande hänseenden:

— Ett röstningsförfarande med användande av gemensamma valsedlar för olika partier i enlighet med författningsutredningens förslag⁶ eller gemensamma valsedlar för olika val skulle givetvis förhindra förväxling av sedlar, men systemet synes ge rika möjligheter för väljarna att genom felmarkeringar å valsedlarna göra desamma ogiltiga. För den händelse det anses önskvärt, att flera olika val förrättas samtidigt, blir det av skäl som länsstyrelsen ovan framhållit nödvändigt att antingen införa någon förenklad sammanräkningsmetod eller övergå till maskinell registrering av rösterna. Tekniskt sett torde det väl ej föreligga några svårigheter att genom olika hålstansningar i partiernas röstsedlar på maskinell väg särskilja partiernas sedlar vid sammanräkningsförrättning. Med hjälp av till exempel datamaskin bör det väl ej heller föreligga några svårigheter att fördela mandaten mellan partierna och ordna namnfördelningen inom ett parti. Möjligen erbjuder ett sådant sammanräkningsförfarande svårigheter att vid namnfördelningen taga hänsyn till strykningar på valsedlarna. I så fall synes man utan olägenhet kunna stadga förbud mot strykning av namn på valsedel. Även om vårt nuvarande valsystem är ett personval har det i verkligheten fått karaktär

⁶ SOU 1963: 16. Se vidare not 7 nedan.

av partival, då strykningar eller spränglistor i praktiken så gott som undantagslöst icke har inverkan på valutgången. Under sådana förhållanden skulle den mest rationella lösningen av sammanräkningsförfarandet vara att sammanräkningsmyndigheten endast fördelade mandatet mellan partierna, som sedan själva bestämde, vilka som skulle representera partiet. Möjligheterna att övergå till en maskinell registrering av rösterna vid rösternas avgivande synes också böra utredas.

Yttrande över utredningens nu ifrågavarande förslag har avgivits jämväl av myndigheter, vilka syns mena, att den ifrågasatta reformen inte med nödvändighet kräver övergång till ett helt nytt system.

Sålunda ställer sig *länsstyrelserna i Skaraborgs och Östergötlands län* i princip positiva till någon form av maskinell registrering av rösterna; förstnämnda länsstyrelse förordar en närmare undersökning för utrönande av möjligheterna att tillämpa ett sådant förfarande.

Länsstyrelsen i Stockholms län hänvisar till det yttrande som avgavs över författningsutredningens betänkande (SOU 1963:16),⁷ där länsstyrelsen bl. a. anförde följande:

— Hur enkelt det än må synas att på rätt sätt använda valsedlarna, kan man likväl icke värja sig för farhågorna att många väljare — i synnerhet under de val som förrättas under det nya vals-systemets första år — kommer att begå sådana fel som föranleder till att deras valsedlar blir ogiltiga eller till att deras önskan att stödja viss kandidat eller visst parti icke kommer till uttryck. Störst är sannolikt risken att förkryssning sker av kandidater från olika partier på valkretsvalsedel eller av mer än ett parti på regionvalsedel. Med den erfarenhet länsstyrelsen har av de fel som vid val enligt det nuvarande vals-systemet sker på grund av många väljares oförmåga att på rätt sätt göra av dem önskade ändringar i eller tillägg till en tryckt valsedel eller att själva åstadkomma en egen valsedel finns det anledning befara att kassationen av valsedlar inte kommer att minska utan snarare avsevärt öka. — Det vanligaste förekommande felet torde dock bli att man på valkretssedlarna förkryssar mer än ett namn under samma partibeteckning. Valsedlarna blir ju då visserligen inte ogiltiga, men resultatet blir att valet i fråga om dessa valsedlar helt förlorar den anstrykning av personval som utredningen åsyftat och övergår till ett renodlat partival.

I det nu avgivna yttrandet uttalar denna länsstyrelse, att det av praktiska skäl syns uteslutet att ha valsedlar gemensamma för olika val.

Den tveksamhet mot någon form av förprickningssystem, som nyss återgivna yttranden ger uttryck för, återkommer i de allra flesta av de vid denna punkt avgivna yttrandena. Sålunda anför *länsstyrelsen i Kopparbergs län*, att »ett röstningsförfarande med användande av gemensam valsedel för tre val, å vilken markering i någon form sker, kommer säkerligen

⁷ I detta föreslogs gemensamma valsedlar av fastställd typ för alla partier; valet skulle gälla två samtidiga val, valkretsval och regionval. Själva röstningen skulle tillgå så, att den röstande genom att sätta ett kryss på en därför bestämd plats på valkretssedeln angav för vilken person, och därmed också för vilket parti, sedeln gällde. På regionvalsedeln skulle det parti förkryssas vilket den röstande ville stödja. Förkryssades flera kandidater för olika partier på regionsvalsedeln, blev röstsedeln ogiltig medan förkryssningen för flera namn under samma partibeteckning på valkretsvalsedeln, medförde att sedeln endast räknades som röst för partiet.

att för flertalet röstande anses som en alltför invecklad anordning, medförande osäkerhet vid röstningen i de olika valen», en uppfattning som även *länsstyrelsen i Värmlands län* ger uttryck för. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* befarar därjämte, att ett dylikt förfarande kommer att medföra ökat och försvårat arbete med sammanräkningen. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* förklarar helt kort, att den antydda möjligheten att markera röstning med någon form av inprickning förefaller högst tvivelaktig. *Länsstyrelsen i Örebro län* är »för närvarande» inte beredd att förorda gemensamma valsedlar.

Överståthållarämbetet säger sig inte ha studerat det utomlands — bl. a. i Danmark — använda förfarandet med gemensamma valsedlar och saknar därför underlag för att kunna ge några synpunkter på denna fråga.

En viss särställning intager *länsstyrelsen i Gotlands län* som — efter att ha uttalat att det ur rationell synpunkt syns tilltalande, att röstning skulle kunna markeras med någon form av inprickning — inte tror, att man skulle behöva befara felmarkeringar i någon väsentlig omfattning från en allmänhet »som är van att noggrant ifylla varierande och i vissa fall ej alltför enkla tipsformulär». Också *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* syns närmast vilja förorda ett system med förprickning, när den i sitt yttrande i denna del hänvisar till författningsutredningens uttalanden.

Övriga myndigheter ha antingen inte yttrat sig i denna del eller också förklarat sig inte beredda avgiva något förslag eller komma med något uppdrag.

Av intresse i detta sammanhang är vidare de synpunkter på själva valförrättningen, som anläggs av *valnämnden i Jönköping*:

— Valnämnden vill peka på en detalj, som icke torde vara utan betydelse för undvikande av misstag från väljarnas sida vid en valförrättning. Det gäller det sätt varpå valsedlarna tillhandahållas. För närvarande överöses en väljare under sin väg in i vallokalen med valsedlar av alla de slag, utdelade av vid ingången till vallokalen utposterade valsedelsutdelare. Många väljare torde ha med sig den valsedel de avser att begagna. För dem är denna procedur helt onödig. För andra, som icke ha med sig valsedel, skulle det säkerligen innebära en förbättring om valsedlarna tillhandahölls på ett mindre rörigt sätt, t. ex. om de funnos framlagda i eller invid vallokalen för varje val för sig, ordnade efter de olika partierna. Ansvaret för valsedlarnas tillhandahållande torde böra åvila valförrättaren. Därest en valförrättning skall omfatta tre olika val, synes det valnämnden angeläget att denna fråga ordnas på ett tillfredsställande sätt.

IV. Vilket antal och vilka veckodagar är lämpliga om tiden för valet utsträcks?

I utredningens uppdrag ingår inte blott att utreda de tekniska förutsättningarna för en ordning med gemensam valdag för riksdagsval och val av landstingsmän och kommunal- eller stadsfullmäktige. Åt utredningen har

nämligen även uppdragits att undersöka möjligheterna för en sådan reform, att den preliminära röstsammanräkningen kommer att omfatta också poströsterna. I anslutning till denna undersökning har utredningen — enligt direktiven — att beakta »i vad mån valdeltagandet kan främjas och en eventuell reform av poströstningen underlättas genom att tiden för allmänna vals förrättande utsträcker till två dagar».

Detta spörsmål — vartill utredningen sålunda i en senare utredningsstapp får anledning att återkomma och närmare belysa — har emellertid sitt givna intresse även i nu behandlat hänseende. Utredningen har därför i sin rundskrivelse hemställt om yttrande, vilket antal dagar och vilka veckodagar, som ansågs lämpliga, om ett utsträckande av tiden skulle bli aktuellt.

På grund av frågans formulering har myndigheterna i allmänhet inte tagit ställning till själva principfrågan om tiden för valet bör utsträckas över en dag. Majoriteten har — för det fall en utsträckning av tiden skulle befinnas böra genomföras — uttalat, att två dagar borde vara tillräckligt. *Länsstyrelsen i Värmlands län* anser dock för sin del, att valet bör utsträckas till tre dagar och föreslår fredag, lördag och söndag som lämpliga valdagar. Den sista valdagen bör då — enligt denna länsstyrelse — valet sluta klockan 19, för att de preliminära sammanräkningarna skall kunna genomföras inom rimlig tid efter röstningens avslutande. I frågan vilka veckodagar som bör väljas, har emellertid majoriteten funnit lördagen och följande söndag vara lämpligast, men även tanken på söndagen och följande måndag som valdagar har åtskilliga förespråkare bland myndigheterna.

Länsstyrelserna i Västmanlands och Malmöhus län anser att en dag är tillräckligt; den senare länsstyrelsen har framkastat tanken att låta valförrättningen pågå utan avbrott hela valdagen från kl. 9.00—21.00.

Länsstyrelsen i Blekinge län finner det ej tänkbart att utsträcka tiden för allmänna vals förrättande till två eller flera dagar och *länsstyrelsen i Västerbottens län* uttrycker farhågor för att svårigheter skulle uppstå att anskaffa lokaler och funktionärer, därest valet skulle utsträckas över en dag.

Det alldeles övervägande antalet av de hörda valnämnderna finner det inte erforderligt att utsträcka tiden för valets förrättande.

KAPITEL III

Utredningen

Allmänna överväganden

Ett sammanförande av flera val till en och samma förrättning komplicerar med nödvändighet röstningsproceduren för väljarna och medför en stegrad arbetsbörda för och ökade krav på såväl valförrättarna som de myndigheter, som slutligen har att utföra röstsammanräkning och fastställa valutgången. Vid de tillfällen, då sammanförande av val tidigare diskuterats, har debatten huvudsakligen rört sig kring de svårigheter som skulle uppstå för väljarna att handha och särskilja valmaterialet för olika val. Man har befarat, att förväxlingar och felläggningar skulle komma att uppträda i sådan omfattning att valresultatet på grund av därav föranledd kassation skulle kunna bli missvisande. Även om dylika farhågor inte till fullo be- sannats, ger dock — såsom av redogörelsen i kap. II framgår — erfarenheterna av två samtidigt förrättade val vid handen, att ett ej obetydligt antal väljare placerat valsedlar gällande det ena valet i kuvert avsedda för det andra. Som de samtidiga val, varifrån berörda erfarenheter till alldeles övervägande del hämtats, varit sådana som avses i 11 § KVL — dvs. samtidiga landstings- och fullmäktigeval — har dock till följd av bestämmelserna i 25 § nyssnämnda lag dylika misstag och förväxlingar haft jämförelsevis liten betydelse för kassationsfrekvensen vid dessa val.

Om den nu ifrågasatta reformen skulle genomföras kommer tre val att förrättas samtidigt. En dylik ordning kommer — förutom att den innebär en ytterligare stegrad arbetsbörda för såväl valförrättare som sammanräkningsmyndigheter — att ställa än större krav på väljarnas noggrannhet och förmåga att hålla isär materialet i de olika valen och det måste anses realistiskt att anta, att antalet förväxlingar skall öka om särskilda åtgärder ej vidtas. En påtaglig risk föreligger därvid att enligt gällande bestämmelser valsedlar måste ogiltigförklaras i sådan grad att valresultaten i åtminstone vissa distrikt kan bli missvisande. Att man enbart genom en intensifierad upplysning bland väljarna skulle kunna undvika den befarade ökningen av antalet felläggningar och därmed också av kassationsprocenten syns inte utredningen antagligt.

Av det anförda framgår, att det enligt utredningens mening inte är möjligt, att med bibehållande av gällande valförfarande helt oförändrat genom-

föra en sådan koncentration av valen, som satts i fråga. Förfarandet måste så omformas, att angivna, icke önskvärda konsekvenser av ett sammanförande i största möjliga utsträckning undviks. Frågan blir om de ändringar, som sålunda bli erforderliga, kan vidtas inom det nu gällande förfarandets ram eller om ett sammanförande kräver en övergång till ett i princip nytt valförfarande.

Utredningen vill redan nu uttala, att den vid sina överväganden i saken inte funnit det nödvändigt — vare sig av hänsyn till väljarna eller valförrättare och sammanräkningsmyndigheter — att övergå till ett helt nytt förfarande, utan anser det valtekniskt möjligt att genomföra reformen under bibehållande av den gällande ordningen i stort, en uppfattning som synbarligen delas av det stora flertalet av de myndigheter, med vilka utredningen varit i förbindelse under utredningsarbetets gång. Vid detta förhållande har utredningen inte funnit anledning att för närvarande gå in på frågan om maskinell registrering och behandling av rösterna.

Diskussion av tänkbara ändringar i gällande ordning

Utän tvivel skulle införandet i vallagarna av en bestämmelse, att de olika förrättningarna skall hållas åtskilda på så sätt, att åtminstone ett av valen förrättas för sig inför andra valförrättare och i annan lokal än de två övriga, vara ägnat att underlätta för väljarna att hålla isär de olika valen och således väsentligen eliminera riskerna för ett, till följd av kassationer på grund av felläggningar, oriktigt valresultat. När församlingsstyrelsekommittén föreslog att de kyrkliga valen skulle förläggas till samma valdag som de borgerliga kommunalvalen, anvisade man också denna utväg. En sådan ordning innebär emellertid påtagliga problem av praktisk natur. Från ett stort antal länsstyrelser och valnämnder har sålunda anförts, att ett stadgande av detta innehåll skulle föra med sig ett starkt ökat behov av såväl lämpliga och villiga valfunktionärer som passande lokaler, vilket behov alls inte eller endast med avsevärda svårigheter skulle kunna tillgodoses. Redan nu föreligger på flera håll i landet svårigheter att rekrytera valfunktionärer och anskaffa lokaler. Möjligheterna att höja ersättningarna till valfunktionärerna i sådan utsträckning att obenägenheten att offra fritid motverkas, måste bedömas såsom begränsade. Även från en annan synpunkt synes en ordning med val i skilda lokaler inge betänkligheter. Man måste otvivelaktigt räkna med att köer kan komma att uppstå på båda de ställen, där röstning i så fall skall ske, och det kan inte uteslutas, att väljarna blir obenäga att anslå den tid som måste åtgå för de två röstningsprocedurerna, med ty åtföljande nedgång i valdeltagandet i något eller några av valen. Även om röstningen vid de olika valen sker inom

samma lokal kommer den visserligen att ta något längre tid i anspråk än för närvarande är vanligt, men att detta skulle få någon menlig inverkan på röstningsfrekvensen i de olika valen behöver knappast befaras. Det bör vara möjligt att praktiskt så anordna röstningsproceduren att väljarna, sedan de inkommit i vallokalen, där kan utan längre tidsutdräkt avge sin röst vid ettvar av valen. Vid sin bedömning av de fördelar röstning i skilda rum skulle innebära och de nackdelar, som befunnits förknippade med en dylik ordning, har utredningen funnit de senare överväga och utredningen anser sig därför inte kunna förorda införandet av en ordning med röstning i skilda lokaler.

En utväg att underlätta valproceduren för väljaren och minska riskerna för felläggningar vore att föreskriva olikfärgade valsedlar för de olika valen, varvid valkuverten skulle ha samma färg som den därför avsedda valsedeln. Såsom av den historiska översikten framgått, har denna tanke vid flera tidigare tillfällen varit föremål för diskussion. Mot ett användande av olikfärgade valsedlar har då i huvudsak invänts, dels att nya kassationsanledningar därigenom skulle skapas, dels ock att valhemligheten skulle kunna äventyras i högre grad än vid ett användande av vita valsedlar. Man har ansett, att man inte utan tvingande skäl borde frångå bestämmelsen att valsedlarna skall vara av vitt papper. Sådana skäl har tidigare inte ansetts föreligga.

De invändningar, som sålunda rests mot en ordning med olikfärgade valsedlar, förtjänar alltfört beaktande. Man får sålunda inte bortse från den möjligheten, att valsedlar av en färg och avseende ett av de tre valen kommer att läggas in i kuvert gällande ett annat val, särskilt som det inte, av skäl varför ovan redogjorts, är praktiskt genomförbart att hålla förrätningarna i skilda lokaler. I en senare etapp av sitt arbete har utredningen emellertid att överse kassationsbestämmelserna, därvid utredningen enligt direktiven har att eftersträva »att utan rubbning av valsystemets principiella grundvalar avpassa de här berörda reglerna så, att de å ena sidan förmår effektivt tillgodose de ofta viktiga intressen, som de är avsedda att skydda, och å andra sidan blir ägnade att såvitt möjligt förebygga onödig kassation». Utan att föregripa resultatet av denna översyn, vill utredningen inte anse det uteslutet, att kassationsreglerna — därest här behandlade fellägningsrisk skulle anses kräva det — skulle kunna utformas så, att inte enbart den omständigheten att en valsedel är av fel färg medför ogiltighet. Med hänsyn till det anförda är utredningen inte beredd att tillskriva här berörd invändning avgörande betydelse för frågan om olikfärgade valsedlar bör begagnas eller ej.

Vad angår invändningen att valhemligheten skulle kunna äventyras, om olikfärgade valsedlar kom till användning, synes denna grundas på det förhållandet, att även om en viss färg föreskrevs för ett visst val, det ändå

kunde tänkas uppstå skillnader i ljushet och mättnad hos de färgade valsedlar, som väljarna erhåller. Angivna farhåga anser utredningen dock överdriven och något avgörande hinder för ett system med olikfärgade valsedlar utgör den enligt utredningens mening inte. Utredningen utgår därvid från att, liksom hittills, valsedel skall vid röstningen inläggas i särskilt valkuvert. Då valkuverten tillhandahålls genom valmyndigheten är sörjt för att dessa beträffande varje val kan göras enhetliga även i fråga om färg. Vid angivna förhållande kan färgvariationer på valsedlarna knappast medföra någon risk för att valhemligheten skall äventyras. Emellertid har utredningen övervägt olika tänkbara utvägar för att garantera full färgöverensstämmelse även för valsedlarna. Det kan redan nu nämnas att utredningen inte funnit någon av dem framkomlig. Utredningen har därvid diskuterat, om det inte borde åligger det allmänna att ansvara för såväl anskaffandet av papper till som tryckningen av valsedlarna; en sådan ordning skulle otvivelaktigt garantera fullständig färgöverensstämmelse. Emellertid skulle detta fordra att de som avser att kandidera i de olika valen anmäldes hos någon central myndighet, ett förfarande som påminner om det som författningsutredningen förde fram i sitt betänkande i den del det behandlade huvudpunkterna i ny vallag för val till riksdagen.¹ Enligt författningsutredningen skulle nämligen rätt att nominera kandidater endast tillkomma registrerat parti, som ägde att senast å 45:e dagen före valet anmäla kandidater till valkrets- och regionvalet. Valsedlarna skulle tryckas genom sammanräkningsmyndighetens försorg och tryckningen skulle vara klar 40 dagar före valet. Valsedlarna skulle tillställas väljarna samtidigt med röstkortet samt finnas tillgängliga i vallokalerna. Om framställning därom gjordes kunde registrerat parti erhålla valsedlar.

Officiell tryckning och distribuering av valsedlar synes utredningen inte kunna förordas med mindre övergång sker till ett system liknande det författningsutredningen föreslog. Om vårt nuvarande system skall — åtminstone i sina huvuddrag — bibehållas, synes nämligen den diskuterade ordningen vara förknippad med avgörande praktiska och principiella nackdelar. Det torde i sammanhanget vara tillräckligt att peka på det förhållandet, att särlistor representerande olika fraktioner inom ett och samma parti ofta förekommer vid val i vårt land och då särskilt vid de kommunala. Utredningen anser sig därför inte kunna förorda en ordning med en central tryckning av samtliga valsedlar. Den ifrågasatta reformen låter sig enligt utredningens mening väl genomföras en dylik genomgripande åtgärd förutan, varför en övergång till en ny ordning i detta hänseende inte framstår som valtekniskt nödvändig.

En annan möjlighet vore måhända att föreskriva, att riksdags- och landstingsvalsedlarna skulle vara färgade och tryckta centralt, medan övriga

¹ SOU 1963: 17 s. 30 ff. Betänkandet mötte i detta hänseende kritik, se SOU 1964: 38 sid. 88 f.

kommunala valsedlar fortfarande skulle vara vita och tillhandahållas väljaren på samma sätt som nu sker beträffande samtliga valsedlar. Inte heller införandet av en dylik ordning finner sig utredningen kunna förorda. Förfarandet skulle bli komplicerat och tungrott med kvarstående svårigheter för mindre åsiktsgrupper att göra sig gällande vid riksdags- och landstingsval.

Utredningen har vidare övervägt införandet av en bestämmelse, att landstings- och övriga kommunala kandidatlistor skulle uppföras på en och samma valsedel, vilken skulle vara vit, medan riksdagsvalsedlarna trycktes centralt och på färgat papper. Även ett dylikt system för emellertid med sig så stora svårigheter, främst av praktisk natur, att utredningen inte funnit det kunna rekommenderas. Utredningen vill därvid peka på de problem, som skulle uppstå, därest en meningsriktning önskar uppställa kandidater endast i t. ex. kommunalfullmäktigevalet men inte i landstingsvalet. Visserligen kan det sägas, att sådana lokala listor kommer att minska i faktisk betydelse ju större de kommunala enheterna blir, men en ordning sådan som den antydda skulle dock komma att på ett principiellt mindre tilltalande sätt verka inskränkande på väljarnas valfrihet. Även i andra hänseenden leder ordningen till svårigheter, vilka utredningen inte funnit det möjligt att bemästra. Man behöver blott tänka sig det fallet att en väljare önskar rösta på en person representerande ett parti i kommunalfullmäktigevalet men på företrädare för ett annat parti i landstingsvalet. Utvägen att tillåta väljaren att använda sig av två sedlar syns inte lämplig. Förutom att den med säkerhet skulle verka förvirrande på väljaren, skulle den leda till svårigheter vid sammanräkningen och öka riskerna för misstag vid denna.

Om utredningen alltså inte kan anvisa någon väg förbi berörda problem, är utredningen emellertid inte — som i det föregående antytts — av den uppfattningen att problemet är av den vikt eller beskaffenhet, att det bör hindra ett genomförande av en ordning med olikfärgade valsedlar och kuvert. Ytterligare en aspekt bör dock läggas på denna fråga. I två av de till utredningen inkomna yttrandena har befarats, att svårigheter skulle kunna uppstå för väljare med defekt färgsinne att skilja mellan olika färgade valsedlar. Utlåtande i denna fråga har, på föranstaltande av utredningen, avgivits av docenten i psykologi vid Umeå universitet, Gunnar Borg (bil. 3). Som framgår av dennes yttrande, kan färgsättningen göras sådan, att några problem inte behöver uppstå för det alldeles övervägande flertalet väljare med defekt färgsinne. För att än mer underlätta för dessa och även för övriga väljare att lägga rätt sedel i rätt kuvert, kan ytterligare en ändring vidtagas i ValL. För närvarande gäller, att valbeteckning (dvs. beteckning i ord för det slag av val sedeln avser) inte får förekomma på valsedel gällande val till riksdagen; på valsedlar vid kommunala val får

däremot sådan beteckning användas. Utredningen har inte funnit något bärande skäl för ett bibehållande av förbudet mot valbeteckning å riksdagsvalsedlarna. Förbudet bör således kunna upphävas och utredningen förordar, att upphävandet av förbudet kompletteras med en föreskrift att valsedlarna skall vara försedda med en beteckning, utvisande för vilket val sedeln gäller. Denna beteckning kan då bestå antingen av ett fullständigt återgivande av valets beteckning, t. ex. »Riksdagsvalet 1964», eller också av en enda bokstav, t. ex. »R» för riksdagsval, »L» för landstingsval och »K» resp. »S» för kommunal- resp. stadsfullmäktigevalen. Oavsett vilken beteckning som användes, bör den utföras på ett iögonenfallande sätt. Motsvarande beteckning bör givetvis återfinnas på det kuvert, som skall användas för ifrågavarande val. — Exempel på hur en valsedel kan utformas ges i bil. 4.

Om tre val skall förrättas samtidigt måste man, såsom tidigare berörts, räkna med att själva röstavgivningen kommer att kräva något längre tid och det synes antagligt, att — åtminstone i större valdistrikt — ökad köbildning kan bli följd. Uppmärksamhet bör därför ägnas den yttre organisationen av förrättningen för att påskynda röstningen. En viss utökning av antalet valförrättare kan bli erforderlig. Utredningen är medveten om att rekryterings svårigheter kan komma att uppstå på vissa platser men vill inte bedöma dessa som oöverkomliga. Vad själva röstavgivandet angår kan man exempelvis organisera detta så, att väljaren passerar längs efter ett bord, vid vars ena ände riksdagsvals röstningen äger rum, medan röstavgivandet i de kommunala valen sker vid dess andra. Även andra lösningar ägnade att bidra till enkelhet och reda vid förrättningen är tänkbara. Härvid får man förutsätta att behov kommer att föreligga av ett ytterligare exemplar av röstlängden. Någon svårighet för de lokala skattemyndigheterna att åstadkomma ett tredje exemplar av längden i form av en genomslagskopia föreligger dock uppenbarligen inte.

För att göra röstningsproceduren så snabb som möjligt och för att minska arbetet med den preliminära sammanräkningen framstår det vidare som önskvärt och lämpligt, att valdistrikten inte görs större än att man normalt sett kan räkna med att väljarna skall kunna avge sina röster utan längre väntan. Utredningen är inte nu beredd att i detta hänseende framlägga några konkreta förslag. Emellertid har utredningen i tilläggsdirektiv av den 14 maj 1965 erhållit uppdrag att verkställa översyn av 32 § ValL »i syfte att åvägabringa jämställdhet mellan landskommuner och städer i fråga om indelning av kommun eller valkrets för fullmäktigeval i två eller flera valdistrikt». Utredningen får alltså anledning återkomma till frågan om valdistriktens storlek, vilken har stor betydelse inte blott i nu berört hänseende och torde kräva noggranna överväganden.

Utredningen har till diskussion också upptagit ett annat spörsmål, som

äger samband med vad tidigare behandlats. I direktiven har departementschefen nämligen uttalat, att utredningen — i samband med en ifrågasatt reform av poströstningen i syfte att åstadkomma en ordning, enligt vilken den preliminära sammanräkningen skall omfatta jämväl poströsterna — bör beakta, i vad mån valdeltagandet kan främjas och en eventuell reform av poströstningen underlättas om tiden för allmänna vals förrättande utsträcker till två dagar. Som utredningen således i en senare etapp av sitt arbete får anledning återvända till denna fråga, vill utredningen för närvarande inte närmare gå in härpå, utan nöjer sig med att konstatera, att inom utredningen starka sympatier uttalats för tanken att utsträcka förrättningen över två, i omedelbar anslutning till varandra liggande dagar. Att en av dagarna i så fall bör vara en söndag, som har gammal hävd som valdag i vårt land, därom råder fullständig enighet. Därest förrättningen förlägges till två dagar bör vallokaler kunna stängas tidigare andra dagen än vad som nu i allmänhet sker, och klockan 19 har därvid nämnts som en lämplig tidpunkt. Härigenom skulle också den fördelen uppnås, att sammanräkningsförfarandet skulle kunna påbörjas och det preliminära resultatet föreligga tidigare än vad som nu är fallet. Utredningen är emellertid angelägen understryka, att flera problem i vad gäller personalrekrytering och lokalanskaffning även är förknippade med en ordning med val under två dagar, oavsett vilken dag som jämte söndagen väljes.² Till dessa får utredningen, som dock inte vill bedöma dem som oöverkomliga, anledning återkomma. Otvivelaktigt vore från valteknisk synpunkt mycket att vinna om valförrättningen kunde utsträckas till mer än en dag.

Utredningen vill i detta sammanhang vidare blott erinra om att ett utsträckande av tiden för riksdagsvalets förrättande till två dagar torde kräva ändring av 17 § RO, som i gällande lydelse stadgar att valet av riksdagsmän till andra kammaren skall verkställas »å den dag under september månad, som i vallagen sägs».

Om den åsyftade sammanföringen av olika val till en gemensam förrättning skulle genomföras, torde detta medföra konsekvenser även för poströstningen. Som ovan omnämnts ingår i utredningens uppdrag jämväl att överse bestämmelserna om sådan röstning. Innan detta problemkomplex utretts, finner utredningen det lämpligast att inte nu närmare gå in på vilka följder den ifrågasatta valkoncentrationen kan få för poströstningen och vilka åtgärder det kan bli erforderligt att vidta på detta område.

En ordning med tre val samtidigt kommer helt naturligt också att orsaka en betydligt ökad arbetsanhopning för de myndigheter som har att sammanräkna valen. Sammanräkningen kommer uppenbarligen att kräva längre tid än vad nu är fallet. Vad den preliminära sammanräkningen beträffar,

² Se SOU 1964: 38 s. 89 f där 1955 års valutredning ställer sig starkt kritisk mot författningsutredningens förslag med val under två dagar.

framstår det som olyckligt om denna skulle ta alltför lång tid i anspråk, såväl från den synpunkten, att riskerna för fel och misstag beroende på trötthet hos valförrättarna måste öka ju längre sammanräkningen drar ut på tiden, som ock enär det är ett allmänt intresse att det preliminära resultatet föreligger så snart som det överhuvudtaget är möjligt. Om emellertid, såsom ovan diskuterats, valet utsträcker till två dagar och förrättningen den andra dagen avslutas klockan 19 skulle dessa synpunkter kunna i viss mån tillgodoses. Än mera skulle vinnas om den föreskriften meddelades, att allenast riksdagsvalet skulle räknas valnatten, medan den preliminära sammanräkningen av övriga val skulle, om så bedömdes erforderligt, kunna anstå till påföljande dag. Det torde nämligen inte vara oriktigt att påstå, såväl att allmänhetens intresse främst knyter sig till utgången av riksdagsvalet som att tendensen i detta val i stort sett går igen även i de andra valen. Några allvarigare olägenheter skulle enligt utredningens mening inte behöva uppstå med en lösning enligt nu uppdragna riktlinjer.

Svårare blir måhända att komma till rätta med de problem som tre samtidiga val skulle förorsaka länsstyrelserna i deras egenskap av sammanräkningsmyndighet. Enligt nu gällande ordning har länsstyrelserna att sammanräkna — förutom riksdagsvalen — även valen av landstingsmän, stadsfullmäktige, kommunalfullmäktige och kyrkofullmäktige för hela länet. Härtill kommer att antalet poströster är i stigande, vilket i realiteten innebär, att valförrättningarna i stor omfattning överflyttas från vallokaler till länsstyrelserna. Från någon länsstyrelse har uttalats farhågor för att svårigheter kommer att uppstå att medhinna sammanräkningarna före valårets utgång om riksdagsvalet och de allmänna borgerliga valen förrättas samtidigt.

Även om möjligheterna att medhinna sammanräkningarna före årsskiftet, eller den tidpunkt då flertalet mandatperioder börjar löpa, inte bedöms lika pessimistiskt av andra länsstyrelser, innebär ett genomförande av den ifrågasatta reformen givetvis problem för länsstyrelserna, vilkas bemästrande kan komma att vålla betydande svårigheter. Som medel för att komma till rätta med problemen, lär det i första hand bli nödvändigt att förstärka sammanräkningspersonalens numerär, vilket i sin tur torde förutsätta att ersättningarna till personalen kan bestämmas så att uppdraget blir mer attraktivt än vad de nu uppenbarligen är. För att möjliggöra ett snabbare sammanräkningsförfarande skulle vidare den tidsfrist, före vilken sammanräkningen inte får börja, kunna förkortas. Enligt gällande lag (76 § ValL, 43 § KVL) får sammanräkningen inte påbörjas tidigare än åttonde dagen efter valdagen. Mycken tid skulle stå att vinna om länsstyrelsen medgavs rätt att tidigare öppna ytterkuverten och företa vederbörlig avprickning i röstlängden. Erfarenheten ger vid handen, att flertalet av de från röstmottagarna avsända ytterkuverten är länsstyrelsen till handa

redan andra eller tredje dagen efter valdagen. De försändelser som därefter inkommer är till antalet ringa. En omläggning så att sammanräkningen fick börja redan tredje eller fjärde dagen efter valdagen skulle medföra att arbetet med granskning m. m. av valsedlarna från valdistrikten och de ur ytterkuverten tidigare uttagna valkuverten skulle kunna börja samtidigt den åttonde dagen och med hela den tillgängliga arbetsstyrkan insatt på denna uppgift. Genom antydda ändringar skulle svårigheterna för länsstyrelserna att medhinna sammanräkningarna inom rimlig tid åtminstone hjälpligt kunna bemästras. Vid den översyn av poströstningen utredningen i en senare etapp av sitt arbete har att företaga, får utredningen anledning att gå närmare in på dessa problem. Utredningen vill dock i detta sammanhang anmärka, att om det visar sig möjligt att ordna poströstningen så att den preliminära sammanräkningen kommer att omfatta jämväl poströsterna, detta måste medföra en inte oväsentlig lättnad i sammanräkningsarbetet för länsstyrelserna.

Med hänsyn till vad sålunda anförts syns det utredningen möjligt att komma till rätta med de problem för sammanräkningsmyndigheterna, som ett genomförande av den ifrågasatta reformen skulle medföra.

Sammanfattning

Utredningen vill som sin mening anföra, att den inte finner att några valtekniska hinder möter mot att — inom ramen för det nuvarande valförfarandet — sammanföra valen till riksdagen med valen till landsting samt kommunal- och stadsfullmäktige till en gemensam förrättning, därest följande synpunkter beaktas: Valsedlar och -kuvert för de olika valen göres olikfärgade, varjämte valsedlar och kuvert förses med en tydlig markering utvisande för vilket val de gäller. Detta förutsätter i sin tur upphävandet av förbudet mot valbeteckningar på riksdagsvalsedlar. Vidare bör tillses att valdistrikten inte göres större än att valförrättning kan fortgå utan att vålla väljarna onödig tidsspillan. Förfarandet vid röstavgivningen bör över ses och anvisningar meddelas om hur detta lämpligen bör organiseras. Möjlighet bör finnas att, om så erfordras, begränsa den preliminära sammanräkningen av rösterna på valnatten att endast omfatta riksdagsvalet, medan de övriga valen i sådant fall sammanräknas följande dag. Länsstyrelsernas sammanräkning bör underlättas genom att ökade personalresurser ställs till deras förfogande varjämte den tidsfrist, före vilken sammanräkningen inte får påbörjas, bör väsentligt förkortas.

Frågan om ett utsträckande av tiden för valets förrättande till mer än en dag ävensom spörsmålet om poströstningsinstitutets utformning kommer utredningen att behandla i ett senare betänkande.

BILAGA 1

Uppgiftslämnande lämsstyrelse	Valår	Landstingsval					Stads- och kommunalfullmäktigeval	Anm.
		Totala antalet röstande ¹	Totala antalet avgivna röstsedlar ¹	Antal »förlagda» sedlar ²	Antal ogiltiga röstsedlar ¹	Antal »förlagda» sedlar ²		
KB i Stockholms län .	1962	—	—	2 264	—	2 411	Gäller val i Solna, Södertälje, Lidingö, Sundbyberg och Nacka.	
KB i Södermanlands län	1962	—	379 472	1 352	—	—	Antal avgivna röstsedlar vid stads- och kommunalfullmäktigevalen: 148 375, därav ogiltiga 1 000. Totalt ingavs 17 107 giltiga sedlar; av de förlagda ogiltigförklarades 30, främst p. g. a. att i kuverten funnos 2 sedlar, vilka var olika på annat sätt än att en var ett landstingsvalseedel och en stadsfullmäktigeseedel.	
KB i Östergötlands län	1962	—	148 600	1 088	497	1 442		
KB i Jönköpings län ⁴ .	1962	—	—	683	—	—	I ett av fullmäktigevalen påverkades utgången härav. Av de förlagda ogiltigförklarades 79, enär de saknade valbart namn.	
KB i Kronobergs län .	1962	87 940	87 935	—	—	630	Endast »ett fåtal» av de förlagda förklarades ogiltiga.	
KB i Kalmar län	1962	129 637	129 611	600	—	—		
KB i Kristianstads län	1962	140 733	140 760	ö 1 450	503	ö 2 000	126 tomma kuvert vid landstings o. 171 vid stads- och kommunalfullmäktigevalen.	
KB i Älvsborgs län . . .	1962	208 382	208 373	878	711	ungefär samma antal (878)		
BK i Kopparbergs län	1962	144 689	144 680	616	617	1 349	126 tomma kuvert vid landstings o. 171 vid stads- och kommunalfullmäktigevalen.	
KB i Gävleborgs län . .	1962	153 563	153 590	1 769	570	—		
KB i Västernorr. län .	1962	—	313 482	1 758	—	—	126 tomma kuvert vid landstings o. 171 vid stads- och kommunalfullmäktigevalen.	
KB i Jämtlands län . .	1962	71 097	71 097	595	255	—		
KB i Norrbottens län .	1962	124 243	124 128	1 069	222	1 615		

¹ Enligt Statistisk Årsbok 1964, s. 381.

² Av KB såsom sammanräkningsmyndighet konstaterade. Med »förlagd» avses valseedel som gällande ett annat samtidigt förrättat val inlagts i valkuvert avseende landstingsvalet (resp. stads- eller kommunalfullmäktigevalet).

³ Totala antalet av KB såsom sammanräkningsmyndighet räknade sedlar.

⁴ Avser landstingsval i Jönköpings stad.

BILAGA 2

Uppgifts- lämnande myndighet	Val	År	Vid riksdags- val avgivna totala antalet röster	Fellagda eller eljest ogilla sedlar	Anm.
Överståthållar- ämbetet	Riksdagsval och kyrkofullmäktigeval i sex nybildade församlingar	1956		3 974	Ogiltigförklarades enär nedanför namnen fanns ordet kyrkofullmäktigevalet. 1 969 av de vid kyrkofullmäktigevalet avgivna röstsedlarna förklarades ogilla på den grund att de saknade giltigt namn (Flertalet var »troligtvis» riksdagsvalsedlar)
KB i Kalmar län	Riksdagsval och stadsfullmäktigeval (Kalmar)	1964		c:a 500	
KB i Väster- norrlands län		1964	närmare 32 000	över 800	
Valnämnden i Sundsvall	Riksdagsval och stadsfullmäktigeval (Sundsvall)	1964	158 701	1 989	

Yttrande angående utformning av valsedlar och kuvert vid röstning vid tre val samtidigt

1965 års valtekniska utredning har vänt sig till undertecknad med begäran om yttrande angående vissa psykologiska problem i samband med röstning vid tre val samtidigt. Frågan har särskilt gällt förslaget att använda valsedlar med tre olika färger samt hur färgblindheten härvid kommer att inverka för fälläggningsfrekvensen.

Enligt direktiven till 1965 års valtekniska utredning skall denna pröva huruvida det kan anses möjligt ur valteknisk synpunkt att sammanföra valen till riksdagens andra kammare med de allmänna borgerliga kommunalvalen till en gemensam, vart fjärde år återkommande förrättning. Reformen skulle leda till att väljarna har att rösta vid tre val samtidigt. Utredningens sekreterare framhåller att erfarenheterna har givit vid handen, att den nuvarande ordningen bereder väljaren vissa bekymmer, när det gäller att placera rätt valsedel i rätt kuvert. Risken att fälläggningsfrekvensen skulle avsevärt öka om väljarna fick handskas med tre olika sedlar och kuvert, har man tänkt sig minska genom att göra de olika valsedlarna och -kuverten olikfärgade. Utredningen har låtit samtliga länsstyrelser yttra sig häröver och förslaget har vunnit anslutning hos det övervägande flertalet av de hörda myndigheterna. Emellertid har vissa av dessa dock pekat på den konsekvensen av förslagets genomförande att svårigheter skulle uppstå för väljare, vilka är färgblinda.

Utredningen preciserar sina frågor i fyra punkter av vilka den första frågan gäller om det finns personer med sådan färgblindhet att vederbörande icke förmår skilja mellan exempelvis tre valsedlar av olika, för en icke färgblind, skarpt »avgränsade» färger, och den andra frågan hur många av den vuxna befolkningen här i landet som — om den första frågan besvaras jakande — är »färgblinda» i denna grad?

Innan jag går in på dessa och de andra frågorna vill jag först säga något allmänt om färgblindheten. Vår kunskap om det normala färgseendet är fortfarande bristfällig. Existerande teorier uppvisar påtagliga svagheter. Vårt sätt att klassificera och våra termer för att beskriva färgblindheten bygger också på bristfälliga teorier. Det finns dock ett otal undersökningar utförda och en omfattande litteratur på området. Frågor av den typ som utredningen ställer kan dock besvaras med god säkerhet.

Total färgblindhet, »achromatism» eller »monochromatism» är mycket ovanlig, endast ett 100-tal fall finns beskrivna i vetenskapens historia. Personer med denna typ av färgblindhet upplever sin visuella värld endast i nyanser av vitt-grått-svart. Man talar om tappmonochromatism, som är enormt sällsynt och stavmonochromatism som även är mycket sällsynt. Antalet sådana färgblinda i Sverige med i övrigt någorlunda god syn kan möjligen uppgå till några enstaka.

Partiell färgblindhet och »färgsvaghet» finns i några olika former. De »färgsvaga» har som regel inga svårigheter att skilja distinkta, mättade och »avgränsade» färger. Denna grupp behöver inte erbjuda något problem i detta samman-

hang. Vanligen avses med färgblindhet »dichromatism» eller »två-färg-seende». De flesta personer med sådan färgblindhet upplever endast nyanser av gult och blått. Två vanliga undergrupper är »protanopia» och »deutanopia». Rött och grönt sammanblandas av dessa färgblinda. En annan mer ovanlig undergrupp är »tritanopia». Personer med denna färgblindhet sammanblandar i stället gult och blått. Den allra vanligaste färgblindheten är den röd-gröna.

Det är en ganska god konstans i västerlandet när det gäller procenten färgblinda, man räknar med cirka 7—8 % män och 0,4 % kvinnor. Tritanopia är däremot ganska sällsynt och i litteraturen anges frekvenser mellan 1/6 000 till 1/50 000. (Angående färgblindhet se t. ex. Duke-Elder, London, 1964, »System of ophthalmology».)

Som svar på den första frågan måste man således svara jakande att det finns sådan färgblindhet att tre valsedlar av olika färg (färgton), klart »avgränsade» för en normalseende kan sammanblandas av en färgblind. Total färgblindhet är dock ytterst ovanlig.

När man talar om skillnader i färg menar man dock inte bara skillnader i färgton utan även i mättnad och ljushet. Av intresse är härvid att de färgblinda ofta är mycket känsliga för skillnader i ljushet. Man kan därför alltid välja färger så att sådana skillnader i ljushet också framkommer att tre valsedlar blir klart möjliga för alla olika typer på färgblinda.

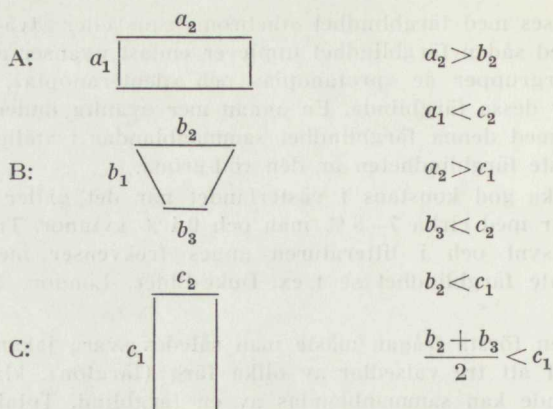
Den tredje och fjärde frågan gäller vilka tre färger som borde väljas på valsedlar och kuvert för att minska svårigheterna för färgblinda att välja rätt sedel och kuvert. Eftersom den blå-gula färgblindheten är den mest sällsynta kan tre alternativ lämpligen bestå av en vit färg, en blå nyans samt en gul eller gulröd nyans, där ljushet och mättnad varierar på sådant sätt att färgerna även klart skiljer sig i gråskalan. (Vid ev. kontroll av »rättläggning» kan möjligen kontrollanten direkt på kuverten se om fel föreligger med t. ex. »grönt» resultat.)

Man kan givetvis även tänka sig att utnyttja en ren gråskala med vitt, grått och svart, varvid i det sista fallet vit text användes mot svart botten. Väljer man en vit, en gulröd och en mörkblå valsedel kan i det sista fallet den mörkblå färgen utgöra bakgrund och texten skrivas i vitt.

Genom kombinationer som ovan med lämplig variation inte bara i färgton utan även i ljushet och med en ändring av figur-bakgrund-relationen från mörk text på ljus botten till ljus text på mörk botten kan ett flertal alternativ uppkomma som gör det möjligt för alla med någorlunda god allmän syn att skilja mellan valsedlarna. Färgblindheten blir på detta sätt ett obetydligt problem i förhållande till problemet med allmän blindhet eller allvarlig synnedättning.

Vill man sedan ytterligare markera skillnaderna mellan olika valsedlar och kuvert kan man söka utnyttja fler »informationskanaler» så att olika slag av sinnesintryck utnyttjas. Det gäller härvid att erhålla så många olika »cues» eller ledtrådar som möjligt för en riktig vägledning. Man kan här tänka sig en variation i färgton, mättnad, ljushet, storlek, form, tjocklek och strävhet hos papperet, figur-bakgrund-relationen med t. ex. svart på vitt eller vitt på svart samt i »mönstringen» (t. ex. randiga eller ringmärkta sedlar och kuvert). En formvariation kan exempelvis utföras med kuverten och valsedlarna av samma form som framgår av illustrationen överst på sid. 50.

Med stor uppfinningsrikedom kan många olika utformningar göras som förbättrar möjligheten att diskriminera valsedlar och matcha sedel mot kuvert. Sedeln bör vara så utformad att den lämpligen ej vikes. Den bör då vara av något fastare papper.

Det synes vara relativt enkelt att utforma valsedlar och kuvert så att de är lätta att diskriminera från varandra och att möjligheterna att matcha sedel mot kuvert blir goda. På detta sätt blir det perceptiva problemet inte det svåraste.

Andra psykologiska frågor som kan uppstå i samband med tre val samtidigt kan vara svårare att komma åt. Förväxlingar och felläggningar uppkommer säkerligen trots viktiga åtgärder enligt ovan, sammanhängande med irritation eller nervositet i valsituationen, ambivalens i parti- eller namnvalet och s.k. tankespriddhet. — Möjligen kommer folk vid tre val samtidigt att i något större utsträckning än annars rösta på samma parti p.g.a. att vederbörande vid valet känner sig irriterad av att koncentrera sig på den valtekniska proceduren? — Frekvensen av sådana felläggningar är svår att uppskatta men torde uppgå till ett ringa antal.

Möjligheterna för de olika partierna att utforma sina valsedlar på olika sätt begränsas härvid. Då väljaren ju emellertid normalt synes ha sitt intresse helt inriktat på valet av parti (och namn) bör inte denna diskriminationsfråga utgöra något problem. Möjligheterna till variation i innehåll, textutformning, »mönstring» m.m. är ju också fortfarande stora.

För en närmare kartläggning av hithörande problem och försök till uppskattning av denna fellägningsfrekvens m.m. bör en undersökning utföras, som inkluderar experiment på lämpliga försöksgrupper.

För att minska fellägningsfrekvensen bör givetvis informationen till allmänheten, administrationen och den valtekniska proceduren i övrigt utformas med största omsorg. De problem som här uppstår inrymmer vissa praktiska, pedagogisk-psykologiska frågor, där utredningen kan ha glädje av särskilda undersökningar.

Det problem, som utredningen närmast ville ha belyst gällde frågan om färgblindhetens betydelse för fellägningsfrekvensen. Som framgår ovan kan valsedlar och kuvert ganska lätt utformas så att den perceptiva diskriminations- och matchningsfrågan ej behöver orsaka svårigheter. Då tiden varit mycket knapp för mitt penetrerande av hithörande problem har jag nöjt mig med att ge exempel på förslag till »lösningar». Andra frågor än de rent perceptiva synes mig kunna vara svårare att komma till rätta med.

Umeå den 30 augusti 1965

Gunnar Borg

Docent i psykologi
 Medicinska fakulteten
 Umeå Universitet
 Umeå

BILAGA 4

XYZ-PARTIET

Johan Andersson, ...

RIKSDAGSVALET
1964

STOCKHOLMS STADS VALKRETS

XYZ-PARTIET

Johan Andersson, . . .

Riksdagsvalet 1964

STOCKHOLMS STADS VALKRETS

XYZ-PARTIET

Johan Andersson, . . .

R

STOCKHOLMS STADS VALKRETS

Gällande bestämmelser i vissa främmande länder angående tiderna för allmänna vals förrättande m. m.

Finland¹

A. Valtider

Ledamöterna i finska riksdagen väljas för en tid av fyra år (Riksdagsordningen — RO — 1 kap. 3 § första stycket). Närmare bestämmelser angående bl. a. tiden och sättet för valet meddelas i en särskild lag (RO 4 § sista stycket och lagen om riksdagsmannaval den 30 juni 1955 — RValL). Enligt sistnämnda lag skall ordinarie val förrättas samtidigt i hela landet första söndagen i juli månad det år, under vilket valperioden, räknat från nästföregående riksdagsmannaval, tilländagår och valet skall fortgå jämväl under den följande måndagen (RValL 43 § första stycket). Vid nyval, varom republikens president förordnar, skall valförrättningen påbörjas första söndagen i den månad, som börjar näst efter 60 dagar efter det förordnandet meddelats samt i övrigt fortgå på sätt som ordinarie val är stadgat (RValL 43 § andra stycket). Landet indelas för riksdagsmannaval i femton valkretsar. — Riksdagsval ägde senast rum år 1962, då nyval skedde den 4 och 5 februari.

Republikens president väljes för en tid av sex år av 300 elektor, vilka i sin tur utses genom direkta, proportionella val. Valkretsindelningen är densamma som vid riksdagsmannaval (Regeringsformen 23 § och lag om val av elektor för valet av republikens president den 30 juni 1955 — EValL — 1 och 2 §§). Elektorsvalen förrättas den 15 och 16 januari det sjätte året efter det år, under vilket president senast blivit vald, sistangivna år dock ej medräknat (EValL 3 §). — Senaste presidentvalet skedde år 1962.

Liksom riksdagsmännen väljas i Finland fullmäktige i landskommuner, städer och köpingar (kommunalfullmäktige) för en tid av fyra år (Kommunallag den 27 augusti 1948 — KL — 39 §). De närmare bestämmelserna om dessa val återfinnas i en särskild lag (Kommunallag den 8 maj 1953 — KValL). I KValL stadgas bl. a. att envar kommun utgör en valkrets (2 §) och föreskrives, att ordinarie val av kommuns fullmäktige skall påbörjas den första söndagen i oktober månad och slutföras följande dag (1 §).

B. Valens tekniska sida

För nominering av kandidater skall före varje val bildas s. k. valmansföreningar. Valmansförening äger före valet insända ett valförslag — kandidatlista — uppdragande ett namn till kretsens valmyndighet, den s. k. centralnämnden. För valet

¹ En analys av det finska valsystemet finnes intagen i Författningsutredningens betänkande V (SOU 1961: 21 s. 171 ff).

upprättar centralnämnden en sammanställning över samtliga anmälda kandidatlistor. Vid valet måste väljaren rösta på person, vilket kan tillgå på två olika sätt. Antingen kan man lägga sin röst för en av kandidaterna i den tryckta sammanställningen — vilket sker genom att den röstande i en på röstsedeln befintlig cirkel (se härom nedan) antecknar sin kandidats nummer — eller också genom att den röstande på röstsedeln skriver namnet på den person, till vars förmån han vill avge sin röst (RValL 3 och 4 kap., EValL 17 §, KValL 3 och 4 kap.).

Bestämmelserna om valets förrättande, sammanräkning o. dyl. är i allt väsentligt desamma för alla här behandlade val. Den fortsatta redogörelsen behandlar därför allenast riksdagsvalen.

Enligt 42 § RValL skall röstsedel vara av visst, i lagen angivet format samt av vitt papper². På insidan skall finnas en överskrift varav framgår, vid vilket val och inom vilken valkrets den skall användas. Sedeln skall vidare vara försedd med en cirkel varjämte plats skall finnas för röstande, som ej godkänner någon av de upptagna kandidatlistorna, att anteckna ett namn. Valkuvertet begagnas inte, utan den röstande skall lämna sedeln hopviken till valnämnden, som samtidigt som avprickning sker i vallängden förser den med en stämpel och återlämnar den till den röstande, som nedlägger sedeln i valurnan (53 §). När förrättningen avslutas den första dagen, skall urnan förseglas och sättas i säkert förvar (54 §). Efter förrättningens slut skall röstsedlarna räknas och granskas. Som ogiltiga ansedda sedlar läggs för sig (56 §). När räkningen avslutats skall sedlarna inläggas i omslag och insändas till centralnämnden (59 §). Den definitiva sammanräkningen sker inför centralnämnden och åligger det denna att vid sammanträde som hålles 15 dagen efter andra valdagen fastställa och samma dag tillkännagiva valets utgång (96 §).³

Norge

A. Valtider m. m.

Valet av stortingets 150 ledamöter äger rum vart fjärde år, därvid valen skall vara avslutade före september månads utgång (Grunnloven — GL — 54 §). Vid valet är landet indelat i 20 valkretsar (valgdistrikt) motsvarande de olika fylkena (58 § GL). Varje stad (Kjøbstad) och på landet varje härad (Herred) samt varje »Ladested» med egen kommunstyrelse utgör ett »valgsogn»; städerna kunna vidare delas i flera »valgsogn» (59 § GL). I varje valkrets skall finnas ett »distriktsvalgstyre» och i varje »valgsogn» ett »valgstyre». De närmare bestämmelserna om stortingsvalet återfinnas i en särskild lag, lov om stortingsvalg av den 17 december 1920, StVL. Enligt lagens 12 § skall — enligt år 1965 vidtagen ändring — valet (valtinget) hållas på »to och samme dager» i september månad varje stortingsperiods sista år. Valdagarna bestämmas i god tid av Konungen »til en søndag och den efterfølgende mandag». StVL (12 § 1) berättigar emellertid »distriktvalgstyret» att — på ansökan av vederbörande »valgstyre» — frita en kommun från skyldigheten att förrätta valet på söndagen. Därest val skall hållas jämväl på söndagen får röstningen dock inte påbörjas före kl. 13 (StVL 17 §). På måndagen skall röstningen fortgå under minst fem timmar. Bortsett från fall då 1) det skulle skapa svårigheter, eller 2) det bedömes inte nödvändigt, skall minst två timmar —

² Den som vill rösta utanför det egna röstningsområdet skall vara försedd med ett vallängdsutdrag. Vid detta finnes fästad en röstsedel av *färgat* papper. Denna röstsedel skall avrivas före röstningen och nedläggas i valurnan (23 §).

³ Gäller riksdagsmänna- och elektorsval. Enligt KValL »bör» centralnämnden fastställa valresultatet den 23 oktober (59 §).

dock inte mer än hälften — av röstningstiden förläggas efter klockan 18. Endast ett enigt »valgstyre» kan besluta att inte minst två timmar av röstningstiden på måndagen skall förläggas efter sistnämnda klockslag; grunden för ett dylikt beslut skall noga angivas. — Senaste stortingsval ägde rum söndagen den 12 och måndagen den 13 september 1965.¹

De kommunala organ, vars ledamöter väljs i direkta val, är »herredsstyret» och »bystyret». (Se loven den 10 juni 1938 om kommunestyre på landet og i byene.) Varje »herred» och varje »by» utgör en kommun.

Val av »kommunestyre» skall — enligt lagen den 10 juli 1920 om »kommunevalg» (LKV) 12 § — även de hållas vart fjärde år, i allmänhet på en och samma dag i september månad. Valdagen fastställs i god tid av konungen. Kommunerna har dock möjlighet att — efter »fylkesmannens» hörande — få hålla valen i oktober eller november samt — i särskilda undantagsfall — jämväl i december månad². I varje kommun skall finnas ett »valgstyre», vilket har ledningen av och organiserar valet. Senaste gången »kommunevalg» ägde rum var måndagen den 23 september 1963.

B. Valens tekniska sida

1. Stortingsval

Ett karakteristiskt inslag i de norska valbestämmelserna utgör kandidatnomineringsförfarandet. Detta regleras i en särskild lag, nominasjonsloven av den 17 december 1920. En redogörelse för denna lagstiftning finns intagen i författningsutredningens tidigare nämnda betänkande (s. 200 ff), vartill hänvisas. De vid nomineringsmötena antagna listorna sänds till »distriktvalgstyret», som har att granska nomineringsförfarandet och listorna ur formella synpunkter samt senast 18:e dagen före valdagen anslå de godkända förslagen som officiella vallistor. Det ankommer vidare på »distriktsvalgstyret» att tillse, att det »blir tryckt et tillstrekkelig antall stemmesedlar av alle de godkjente valglister i valgdistriktet». (StVL 13 §.) Ansvaret för att det i varje vallokal finnes sedlar av alla godkända listor vilar i sin tur på »valgstyret». Väljarna är dock inte bundna av dessa officiella listor, utan står det envar fritt såväl att rösta på person, som inte är uppförd på dessa listor som att använda en blandad lista. En valsedel behöver vidare inte uppta något kandidatnamn, utan kan endast innehålla namn på parti eller partilista, under förutsättning, att ifrågavarande parti är registrerat och fått kandidatlista godkänd. Dylika valsedlar anses innehålla de på partiets officiella vallista uppförda namnen (StVL 33 § 3—5). De vid valen begagnade röstsedlarna skall vara av vitt papper och utan underskrift eller särmärke, som anger vem som lämnat sedeln och utan märke av sådan art, att därav framgår, att väljaren bevisligen märkt sedeln. Som särmärken anses inte strykningar eller andra förändringar i sedelns innehåll (StVL 33 § 2).

Själva röstningsförfarandet är noggrant reglerat i lagen (31 §). Gången är denna: Först sättes ett kryss i röstlängden (manntalet) vid väljarens namn. Därefter erhåller väljaren ett kuvert med offentlig stämpel av en medlem av »valgstyret», som också visar väljaren på ett avskilt rum i lokalen, där väljaren osedd kan lägga röstsedeln i kuvertet. Kuvertet saknar gummering och kan således inte igenklistras. Därefter lägger väljaren ned kuvertet i en urna, som står på »valg-

¹ Tvådagarsval har inte tidigare praktiserats i Norge. I 256 kommuner ägde val rum både söndag och måndag, medan 210 kommuner hade val endast måndag.

² I Kautokeino kommun i Finnmarken hölls senaste kommunalval den 16 december.

styrets» bord. Enligt 33 § skall kuverten vara ogenomskinliga och ha samma storlek, form och färg samt sakna särmärke.

Om sedlar och kuvert inte är så beskaffade som ovan angivits, skall röstsedeln »vrakes». Ligger det flera röstsedlar i ett kuvert, skall alla »vrakes» om de är olika, men den ena godkännas, om de är likalydande (34 §).

Den första sammanräkningen av de vid förrättningen avgivna rösterna verkställs av »valgstyret». Innan sammanräkningen vidtas skall emellertid »förhandsstemmerne» (se härom nedan) ha numererats.³ Grunden härtill är att det visat sig att många sådana röster oriktigt godkänts. Om det vid kontrollen av dessa röster (se nedan) visar sig att sedeln borde ha kasserats kan man helt enkelt »trekke ut den av opgjøret» och verkställa ett nytt sådant. I annat fall skulle det, om det visar sig att sedeln kunnat inverka på valutgången, ha blivit nödvändigt med omval. Om »valgstyret» inte tillika är »distriktvalgstyret», skall det utan dröjsmål tillställa ordföranden i »distriktvalgstyret» såväl den över valet förda »valgboken» som samtliga vid »valgtinget» avgivna godkända sedlar. Kasserade och på förhand avgivna valsedlar sändas till stortinget, där de granskas. Om det visar sig att ett fel begåtts kan stortinget — om det finner antagligt att felet inverkat på valutgången — ogiltigförklara valet och förordna omval, om inte felet kan rättas på annat sätt.⁴ (Se StVL 35 a — 41 §§.) Det åligger distriktvalgstyret att »uopholdelig opgjøre valgutfallet» — däri således inbegripet den slutliga fördelningen av platserna — för distriktet på grundval av de handlingar som sålunda tillställts detsamma (StVL 42 §). Att märka är att distriktvalgstyret endast granskar siffror och övriga formalia; någon möjlighet att kassera en redan godkänd sedel har det inte.

2. Kommunalval

De regler som gälla för dessa val är i allt väsentligt desamma som föreskrivits för stortingsvalen och för vilka ovan i korthet redogjorts. Den skillnaden föreligger dock, att det vid kommunalvalen är »valgstyret» ensamt, som företar sammanräkningen och fördelar platserna (LKV 33 och följande §§).

3. »Forhånds stemmegivning»

De norska vallagarna ger en väljare vidsträckt rätt att rösta före valen. Bestämmelserna härom finns upptagna i 3:e avsnitten av StVL och KVL (18 och följande §§; rörande sammanräkningsproceduren ges bestämmelser i lagarnas 4:e avsnitt). En väljare har nämligen rätt att rösta före valet hos en röstmottagare i eller utanför sitt »valsogn» eller kommun om han kommer att vara förhindrad att inställa sig personligen vid »valgtinget»,

a) antingen på grund av att han kommer att vara borta från valsgognet resp. kommunen på den för röstningen bestämda dagen,

b) eller på grund av att han har offentligt göromål inom »valsgognet» (kommunen),

c) eller på grund av vistelse på sjukhus.

Röstmottagare är mantalsföraren samt vissa, i lagen särskilt angivna personer i och utom Norge.

Denna »förtidsröstning» får inte ske tidigare än 18:e dagen före valet och får inte pågå längre än klockan 20 dagen före valdagen. Har »distriktvalgstyret» bestämt att det inte skall vara val på söndagen i »valsgognet», kan röstning ske

³ I valsgogn, där det avgavs mer än 500 »förhandsstemmer» vid senaste val, verkställs numreringen av en särskild nämnd.

⁴ Omval har endast förekommit två gånger (1925 och 1961).

jämväl denna dag. Röstsedlarna, som skall vara lika beskaffade som de som användas vid val på valdagen, tillhandahålles av röstmottagaren och röstningen tillgår så, att den röstande av röstmottagaren erhåller ett kuvert för röstsedeln samt ytterligare ett kuvert (omslagskonvolutten), vari kuvertet med röstsedeln skall iläggas. I de fall då förtidsröstning sker före den tidpunkt då de officiella listorna är tillgängliga (sjöfolk får t.ex. börja förtidsrösta den 1 maj), räcker det om i kuvertet inlägges en lapp med påskriften »x-partiets lista». På samma sätt kan envar väljare förfara om han inte är i besittning av den officiella listan, när han skall förtidsrösta. På omslagskuvertet skriver röstmottagaren den röstades namn och hemvist, tid och plats för röstningen samt bekräftelse på att i övrigt föreskrivna formalia är iakttagna. Den röstande har därefter att egenhändigt bekräfta riktigheten av de uppgifter som upptagits å omslagskuvertet. Sker röstningen i den röstades »valsgogn» lägger den röstande själv sedeln i en särskild urna; sker röstningen ej i »valsgognet», åligger det röstmottagaren att »på raskeste betryggande måte» sända omslagskuvertet till »valgstyret» i väljarens »valsgogn». I de anvisningar, som utfärdas före varje val, poängteras vikten av såväl att utanför »valsgogn» resp. kommun avgivna röster på snabbast möjliga sätt sändes till vederbörande »valgstyre» som ock att »valgstyret» ser till, att den post som anländer på valdagen hämtas och strax öppnas och behandlas.⁵

De på förhand avgivna rösterna behandlas även i fortsättningen åtskilda från de vid »valgtinget» avgivna. Innan sammanräkningen av »förhåndsstemmerne» påbörjas, skall dessa prövas ur formell synpunkt och »valgstyret» har att avgöra om rösterna skall godkännas. Har en väljare avgivit »förhåndsstemme» flera gånger, skall samtliga underkännas, dock att den sista kan godkännas om de övriga förkastats på grund av något formellt fel och den sista är oklanderlig i detta hänseende. När en »förhåndsstemmegivning» godkänts, sker avprickning i »manntallet», omslagskuvertet öppnas och röstsedeln nedlägges i en särskild urna. Innan nedläggning sker skall såväl omslagskuvertet, som valedelskuvertet och valedeln ha numererats. Prövningen av förtidsrösterna bör så påskyndas, att den, såvitt möjligt, är klart före det alla röster, som avgivits vid den ordinarie förrättningen, räknats. I sammanhanget är att observera förtidsröstning inte berövar vederbörande rätten att rösta vid förrättningen. Om så sker kasseras förtidsrösten. Att väljaren röstat på »valgtinget» visar ju att han inte uppfyller förutsättningarna för att få rösta i förtid.

Danmark

A. Valtider m. m.

Enligt den danska grundloven (35 §) väljs ledamöterna i folketinget för en tid av fyra år. Grundloven innehåller emellertid inte några bestämmelser om valet utan hänvisar i detta hänseende till en särskild lag (lov af den 31 marts 1953 om val till folketinget (LVF), senast ändrad den 25 mars 1963). — Folketinget består av 179 ledamöter, varav två för Färöarna och två för Grönland. För valet indelas landet i tre områden, nämligen »hovedstadens område» som i sin tur består av tre »storkretsar», »öarnas område» bestående av nio »amtskredse» och »Jyllands

⁵ Procenten förtidsröster är i stadigt stigande. Vid 1959 års kommunalval uppgick den till 2,5 medan vid 1963 års kommunalval 4,2 % av hela antalet avgivna röster var förtidsröster. — Kassationsfrekvensen är betydligt högre bland förtidsrösterna. Vid 1957 års stortingsval kassades 0,5 % av de »vanliga» rösterna. Vid 1961 års val uppgick kassationsprocenten bland förtidsrösterna till 5,08.

område» bestående av elva »amtskredse». Varje stor- resp. amtskrets indelas i valdistrikt (opstillingskredse); om indelningen i valdistrikt förordnar inrikesministern (LVF 17 §).

LVF 75 § öppnar möjlighet att anordna val innan den föreskrivna fyraårstiden gått ut. När allmänna val skall hållas, »vil derom udgå et åbent brev, hvori kongen berammer valgenes afholdelse til en bestemt dag over hele landet» (LVF 77 §). Senaste folketingsvalet ägde rum tisdagen den 22 september 1964.

I kommunalt hänseende är Danmark indelat i »købstadskommuner» och »sognekommuner». Købstadskommunens angelägenheter ombesörjes av ett byråd, medan sognekommunen leds av ett sogneråd. Köpenhamn intar i kommunalt-administrativt hänseende en särställning, i det att den kommunala beslutanderätten där är anförtrodd åt en »borgerrepræsentation», vars sammansättning avviker från den för byråden föreskrivna. Som överbyggnad på den egentliga kommunalförvaltningen fungerar amtsråden, vars verksamhetsområde (amtskommuner) omfattar flera kommuner; att märka är att städerna stå utanför amtskommunerna. Ledamöterna i nu nämnda korporationer utses genom allmänna val. Valen är samtliga direkta och proportionella och reglerna om valen ges i en särskild lag, lov af den 29 mars 1924 om kommunala valg (LKV), senast ändrad den 17 januari 1961.

I LKV 4 och 37 §§ stadgas, att ledamöterna i berörda kommunala korporationer väljas för en tid av fyra år. Någon möjlighet att — såsom förhållandet är beträffande folketinget — hålla nyval under löpande valperiod finnes inte. Valen skall förrättas på en av inrikesministern bestämd dag under första hälften av mars månad (LKV 37 § 3:e st.). Valperioden räknas från den 1 april valåret (LKV 31 §). — Kommunalval ägde senast rum tisdagen den 6 mars 1962.

Enligt dansk lag möter inga principiella hinder mot att förrätta folketingsval och kommunala val samtidigt. Inte heller ur valteknisk synpunkt finns principiellt något hinder häremot. Särskilda röstlängder utarbetas visserligen för folketingsval och kommunala val, men längderna är i stort identiska. Reglerna om rösträtt och om själva röstningsförfarandet är desamma i båda valen. Likaså är reglerna om brevröstningen (se härom nedan) desamma och valmaterialet i detta hänseende är så utformat, att man kan skilja mellan brevröster som gäller folketingsvalet och de som avse de kommunala valen.

Emellertid har man i Danmark inte funnit det praktiskt att förrätta berörda val samtidigt. Den valtekniska grunden härför är den, att sammanräkningen av rösterna skall ske omedelbart efter röstningens avslutande såväl beträffande folketingsvalet som kommunalvalen, vilket bedömts såsom praktiskt ogenomförbart. En omständighet av betydelse är vidare den att valen i sognekommunerna skall ske samtidigt med valen till amtsråden, i följd varav väljarna i dessa kommuner har att använda två röstsedlar vid de kommunala valen. Skulle folketingsvalet förrättas samma dag som kommunalvalen skulle det i sognekommunerna avges tre röstsedlar per väljare, vilket ansetts alltför mycket komplicera röstningen. Härtill kommer att det rent faktiskt skulle bli utomordentligt sällsynt att folketingsvalet och de kommunala valen skulle komma att i tiden sammanfalla; tidpunkten för folketingsvalen bestäms nämligen under hänsynstagande till den aktuella politiska situationen och äger oftast rum innan den ordinarie valperioden utlöpt. Man har därför inte sökt utforma röstningsreglerna vid berörda val med sikte på att de skall förrättas samtidigt.¹

¹ Det nu anförda utgör en sammanfattning av uppgifter erhållna från danska utrikesdepartementet (verbalnot av den 26 juni 1965).

B. Valens tekniska sida

Som av det anförda framgått är bestämmelserna i LVF och LKV i allt väsentligt desamma. Den fortsatta framställningen kommer därför att uteslutande behandla reglerna om val till folketinget. Paragrafhänvisningarna avser LVF.

1. Valorganisation m. m.

I varje valdistrikt (opstillingskreds) skall finnas en »valgbestyrelse» (18 §). Antalet ledamöter i denna är beroende av kommunens invånarantal och kan variera mellan 1 och 5. Ledamöterna utses av resp. »kommunalbestyrelse» och bland dess egna medlemmar. Inom varje valdistrikt kan finnas flera röstningslokaler (afstemningssteder) och en var av dessa skall förestås av ett »valgstyre» om minst 5 och högst 9 medlemmar, som det likaledes ankommer på »kommunalbestyrelsen» att utse (29 §).

Kommunalbestyrelsen kan vidare besluta om att »valgkort» skall tillställas väljarna; kortet skall innehålla uppgift på väljarens namn och adress samt nummer i röstlängden (30 §).²

Det åligger »valgbestyrelsen» och dess ordförande att vidta alla förberedelser för valet. Sålunda skall ordföranden bl. a. mottaga kandidatanmälningarna och bestyrelsen skall — sedan anmälningstiden utgått — till vederbörande »amtmand» lämna uppgift på vilka kandidater som anmält sig till val för kretsen. Så snart »valgbestyrelsen» från »antmanden» erhållit uppgift om samtliga i amtskretsen anmälda kandidater, skall bestyrelsen ombesörja framställande av de för valet erforderliga valseدلarna samt tillse att de olika »valgstyrena» erhåller tillräckligt antal sedlar (19—20, 22 och 25 §§).

2. Valsedlarna

I en »bekendtgørelse» av den 11 augusti 1950 ges närmare bestämmelse av valseدلarna. Där stadgas bl. a. att valseدلarna skall vara av kartong »eller svært papir» och av lämplig storlek. De skall kunna vikas så, att ingen kan se hur väljaren röstat. I sedelns högra hörn anges i små bokstäver för vilket valdistrikt sedeln gäller och omedelbart därunder i fetstil beteckningen »folketingsvalget» jämte årtalsangivelse. I fält under varandra och inbördes avskilda upptas de olika partierna i den ordning som dem av inrikesministern tilldelade bokstavs-beteckningar bestämmer (A, B etc.). Avskilt från bokstavs- och partibeteckningen anges i halvfet stil namnen på partiets kandidater i distriktet och därunder — och i vanlig stil — namnen på övriga för vederbörande parti godkända kandidater i ifrågasvarande »amts- eller storkreds». Kandidatnamnen skall så placeras på sedeln att det blir plats för »afmærkning med et kryds» till höger om namnet (se vidare 32 §).

3. Röstningsproceduren

Reglerna om hur röstningen skall tillgå finns intagna i 35 §, som i korthet innehåller följande: Väljaren beger sig först fram till valbordet, där han säger sitt namn. När »röstlängdsföraren» funnit väljarens namn i röstlängden, sätter han ett kryss där bredvid. I de kommuner, där man icke utsänt »valgkort», skall en av funktionärerna föra upp väljarens namn och nummer på en särskild lista (stemmelisten). I kommuner, där »valgkort» utfärdats skall detta, sedan väljaren avprickats i röstlängden, tas om hand eller makuleras. Därefter erhåller väljaren en valseedel; denna skall då vara ovikt. Väljaren beger sig därefter till »stemme-

² Kommuner som tillställer väljarna »valgkort» tillerkännes av allmänna ersättning med 10 öre per väljare ävensom bidrag till porto o. l. kostnader.

rummet» där han sätter ett kryss antingen vid partibeteckningen eller vid namnet på den kandidat, som önskas vald. Röstsedeln sammanviks därefter och väljaren nedlägger den själv i valurnan (stemmekassen). Synsvaga och andra väljare, som inte själva förmår genomföra röstningen, äger rätt att få hjälp av en medhjälpare de själva utsett eller av två av »valgstyrets» medlemmar. — Om en väljare av oaktsamhet gör en valsedel obrukbar, äger han »— när han på tillfredsställande måde forklarar det skete —» få en ny mot återlämnande av den obrukbara.

Enligt 34 § skall röstningen i 14 namngivna kommuner samt i »købestæderne» börja kl. 9 och fortsätta till kl. 21. I andra kommuner kan kommunalbestyrelsen bestämma motsvarande röstningstid. Där så inte sker skall röstning påbörjas kl. 9 och pågå till kl. 13 för att fortsätta kl. 15 och avslutas kl. 20.

4. Brevröstning

I 55 o. f. f. §§ ges bestämmelser om brevöstning (stemmeafgivning ved indsendelse af stemmesedel), vilka regler i korthet innehålla följande: Väljare, som på grund av vistelse utanför den kommun, i vars röstlängd han är uppförd, är förhindrad att infinna sig i vederbörande vallokal, är berättigad att insända sin valsedel per post eller på annat sätt till »kommunalbestyrelsen» i den kommun, där han finns uppförd i röstlängden.³ Brevröstning får ske på bestämda röstningsställen och inom följande frister: a) väljare, som uppehåller sig inom landets gränser, kan under de sista sju dagarna före valet rösta på något »folkregister»; sjöfolk och fiskare får rösta på detta sätt de sista tre veckorna före valet; b) väljare, som är bosatt på avsidens belägna öar, får rösta hos en av vederbörande kommunalbestyrelse särskilt utsedd, valberättigad person under de sista tre veckorna före valet; c) väljare, som uppehåller sig utanför landets gränser, får rösta under de tre sista månaderna före valet på dansk beskickning eller konsulat eller hos någon av inrikesministern särskilt utsedd person. — För på sjukhus o. l. inrättningar intagna gäller särskilda regler.

Brevröstningen är giltig endast, när den skett med användande av inrikesministeriet fastställda och tillhandahållna »stemmesedler, følgebrev og omslag». Dessa handlingar kan väljarna erhålla hos alla »folkregisterførere». Valsedeln skall vara av vitt papper med ordet »stemmesedel» tryckt på båda sidorna men i övrigt blank.

Förfarandet vid brevöstning är detta: Väljaren uppsöker den inför vilken röstningen skall ske och legitimerar sig. Han erhåller därefter en valsedel samt ett inner- och ett ytterkuvert. På valsedeln »anfører han straks», antingen namnet på en av de personer, som ställer upp i den amts- eller storkrets där väljaren är uppförd på »valglisten», eller namnet på eller bokstavs-beteckningen för ett av de partier, som har kandidater i kretsen. När väljaren röstat, lägger han valsedeln i innerkuvertet, varefter han ifyller det »følgebrev» han erhållit och vilket skall medfölja »brevrøsten». I detta »følgebrev» skall han förklara, att han frivilligt och utan påtryckning ifyllt valsedeln samt »på tro og love» bekräfta, att han på valdagen kommer att uppehålla sig utanför hemortskommunen. Vederbörande röstmottagare skall bestyrka att väljaren personligen skrivit under »følgebrevet» samt att röstningen i övrigt tillgått på sätt lagen föreskriver. Väljaren skall därefter lägga in innerkuvertet och »følgebrevet» i ytterkuvertet (omslag), som adresseras till kommunalbestyrelsen i väljarens hemort. På dess baksida skall väljaren uppge namn och adress. Detta »omslag» kan han antingen lämna till den som attesterat »følgebrevet» eller också själv avsända; i sistnämnda fall får han

³ Väljare, som av annan grund än vistelse utanför kommunen, är förhindrad att infinna sig i vallokalen, får *inte* rösta per brev.

själv betala portot. Brevrösterna skall vara vederbörande »kommunalbestyrelse» till handa i sådan tid, att »bestyrelsen» hinner sända dem vidare och vara resp. »valgstyre» till handa, *innan* det egentliga valet börjar eller kl. 9. När valgstyret erhåller brevrösterna, skall det öppna omslaget och undersöka vem som röstat och om denne är uppförd i röstlängden; är detta fallet skall hans namn där avprickas. Denna granskning skall även den vara avslutad före kl. 9. Om väljaren inte är röstberättigad eller om valsedeln kommer »valgstyret» till handa *efter* valets början, läggs omslaget åt sidan och »kommer ikke videre i betragtning».

De vid granskningen godkända brevrösterna förvaras — tillsammans med följebrev och omslag — för sig till dess förrättningen är avslutad. Innerkuverten nedläggs då i valurnan och »blandas mellem de øvrige stemmesedler og åbnes først, når det for optællingens skydd er nødvendigt».

Reglerna om att brevrösterna skall vara framme i resp. vallokal före förrättningens början och att de brevröstande före denna tidpunkt skall vara avprickade i röstlängden, finner sin grund i att man velat gardera sig mot, att samme väljare röstar både per brev och genom att personligen inställa sig i vallokalen. När det samtidigt är föreskrivet, att brevrösterna blandas med övriga röster först efter förrättningens slut, är grunden härför att man av kontrollskäl vill kunna individualisera brevrösterna efter avsändare, så länge som förrättningen pågår. Man överväger f. ö. att bestämma fristen för brevröstningen så, att man inte skall kunna brevrösta sista söckendagen före valet. Grunden härför är dels att en del av de brevröster, som avges dagen före valdagen inte hinner fram före förrättningens början, dels att det visat sig svårt för »valgstyrene» att hinna kontrollera brevrösterna före sistnämnda tidpunkt (Danska UD:s ovan cit. verbalnot).

5. Sammanräkningsproceduren

Efter det valförrättningen förklarats avslutad — alltså på valdagens kväll — skall »valgstyrene» räkna hur många röster som avgivits för ettvar av de på valsedeln uppförda partierna och för en var kandidat utanför partierna. Det ankommer därvid på »valgstyrene» att avgöra huruvida en valsedel skall anses giltig eller ej. Resultatet föres in i en särskild bok — »valgboken» — och meddelas ordföranden i »valgbestyrelsen». Senast dagen efter det valet ägt rum, samlas »valgbestyrelsen» i valdistriktet »til endelig opgørelse af stemmeafgivningens udfald». Vid denna räknas valsedlarna ånyo och samtliga sedlar granskas. Senast dagen efter »øpgørelsen» skall »valgbestyrelsens» ordförande tillstålla inrikesministern en avskrift av den av »bestyrelsen» förda valboken. Den definitiva platsfördelningen ankommer det på inrikesministern att företaga (37 o. f. §§).

6. Kassationsbestämmelser

I 37 § 3:e stycket stadgas: — — — En valsedel är ogiltig,

- 1) när det inte med säkerhet framgår, vilket parti eller vilken kandidat utanför partierna, väljaren har velat rösta på;
- 2) när valsedelns beskaffenhet ger anledning till antagande, att den inte är av vederbörande valmyndighet tillhandahållen och i vallokalen förkrussad;
- 3) när det på valsedeln finns något tecknat, skrivet eller på annat sätt anbragt, av vilket det framgår, vem den röstande är eller det otvetydigt kan ses att väljaren avsiktligt märkt sedeln.

Danska UD anför i detta sammanhang: Vid folketingsvalet den 22 september 1964 kasserades som ogiltiga 3 554 av totalt avgivna 2 640 856 valsedlar. Huvuddelen av de kasserade sedlarna hade kryss i mer än ett partifält. Andra förekommande ogiltighetsorsaker var: 1) tillägg av väljarens eller kandidatens namn; 2) obehöriga påskrifter; 3) markering på annat sätt än med ett kryss; 4) skadegörelse på sedeln; 5) markering med avvikande färgad skrift. — I syfte att i görligaste mån undvika inkorrekt behandling av valsedlarna, har man fäst stor vikt vid att väljarna före valet — genom press, radio och TV — ges utförlig vägledning om hur en valsedel skall ifyllas.

7. Valfunktionärer

Enligt 33 § 2:a stycket är envar valberättigad pliktig att åtaga sig uppdraget att tjänstgöra i »valgbestyrelser» och »valgstyrelser».

Västtyskland¹

A. Valtider m. m.

Förbundsrepubliken Tysklands författning av den 23 maj 1949 upptar ytterst få stadganden om hur den direkt folkvalda kammaren — förbundsdagen — skall utses. Det fastslås blott, i artikel 38, att förbundsdagen skall väljas genom allmänna, omedelbara, fria, lika och hemliga val samt att rösträtt inträder vid 21 års och valbarhet vid 25 års ålder. Vidare anges, att det närmare förfaringssättet vid valet skall regleras genom en särskild vallag (Bundeswahlgesetz av den 7 maj 1956, senast ändrad den 16 mars 1965 — BWG — som i sin tur hänvisar till en Bundeswahlordnung av den 8 april 1965 — BWO — där de närmare reglerna för valens tekniska genomförande är intagna).

BWG stadgar i sin 1 §, bl. a. att förbundsdagen skall räkna 518 ledamöter. Av ledamöterna skall hälften utses i 259 enmansvalkretsar, medan den andra hälften av mandaten användes för en proportionell mandatutjämning mellan partierna i hela förbundsområdet på grundval av de s. k. »Landeslisten», varom mera nedan. Av förbundsdagens ledamöter utses 22 av staden Berlin. Dessa tillsätts i särskild ordning och intager en särställning bl. a. därigenom att de inte har full rösträtt i förbundsdagen.

Enligt 17 § BWG har förbundspresidenten att bestämma valdagen, som måste vara en söndag eller annan allmän helgdag under sista kvartalet av den sittande förbundsdagens mandat. Regelmässigt bestämmes valdagen under valårets första månader.

B. Valens tekniska sida

Förutom förbundsdagsval förekommer i Västtyskland lantdagsval till de olika delstaternas parlament och val av fullmäktige i delstaternas kommuner (Gemeinde). Reglerna härom följer i tillämpliga delar väsentligen BWG:s och BWO:s.

Enligt uppgift från Auswärtiges Amt² har frågan om ett samtidigt förrättande av förbundsdags-, lantdags- och kommunalvalen eller lantdags- och kommunalvalen upprepade gånger varit föremål för diskussion. På grund av talrika rätts-

¹ Uppgifterna i huvudsak hämtade från Sichelschmidt-Fest, Arbeitsanleitung Zur Vorbereitung und Durchführung der Bundestagswahl 1965 (Dr E. W. Müssener-Verlag, Köln 1965).

² Uppgift av den 15.7.1965.

liga, politiska och praktiska betänkligheter och svårigheter har dock dessa diskussioner ännu inte lett till några konkreta resultat och sådana lär inte heller vara att vänta inom överskådlig tid.

Förbundsrepubliken indelas inför valet i 247 valkretsar (Wahlkreise), vilka i sin tur indelas i valdistrikt (Wahlbezirke). Indelningen i valkretsar görs av en av förbundsrepubliken utsedd »Wahlkreiskommission» om sju medlemmar, vilken har att uppmärksamt följa befolkningsförändringarna och under loppet av varje mandatperiods första år till förbundsdagen inkomma med berättelse härom samt med förslag till indelningsändringar (BWG 3 §). Det ankommer på de kommunala myndigheterna att föranstalta om indelningen i valdistrikt med iakttagande av reglerna i BWO:s 11 § (se härom nedan).

I varje valkrets väljes en förbundsdagsledamot; vald är den kandidat som erhållit de flesta rösterna (BWG 5 §).

Den västtyska valordningen förutsätter officiella valförberedelser. För att kunna komma i fråga som kandidat vid valen fordras bl. a. att vederbörande blivit föreslagen i viss bestämd ordning och sedan blivit upptagen på den officiella valsekeln. Beträffande kretsvalsförslagen gäller att de kan väckas antingen av partier, som uppfyller vissa i vallagen angivna fordringar eller av ett bestämt antal väljare. Ett parti kan i varje valkrets blott inlämna ett valförslag och valförslaget får endast uppta namnet på en kandidat. Landslisteförslagen, som gäller valet inom hela delstaten, kan inlämnas endast av partier; förslagen kan innehålla namnen på flera kandidater.

1. Valorganisation

Följande valorgan finns: en »Bundeswahlleiter» och ett »Bundeswahlausschuss», vars verksamhet omfattar hela förbundsrepubliken; för varje delstat en »Landeswahlleiter» och ett »Landeswahlausschuss»; för varje valkrets en »Kreiswahlleiter» och ett »Kreiswahlaußschuss»; för varje valdistrikt en »Wahlvorsteher» och ett »Wahlvorstand»; för »Briefwahlen» (se härom nedan) en »Wahlvorsteher» och ett »Wahlvorstand» i varje valkrets (BWG 8 §). Sättet för utseende av de nu nämnda valorganen och arten och omfattningen av deras arbetsuppgifter regleras i BWO 1—9 §§.

Hur indelningen i valdistrikt skall göras bestämmas jämväl det i BWO. I 11 § stadgas sålunda, att kommuner med inte mer än 2 500 invånare i regel skall utgöra ett valdistrikt; större kommuner indelas i två eller flera valdistrikt. Beslutanderätten härvidlag tillkommer de kommunala myndigheterna.

Det ankommer vidare på de kommunala myndigheterna att upprätta röstlängderna (Wählerverzeichnis) — BWG 18 § och BWO 13 §.

2. Valmaterial och röstningsförfarande

För valen användas officiella valseklar (Die Stimmzettel, die zugehörigen Umschläge und die Wahlbriefumschläge werden amtlich hergestellt — BWG 31 §). Valseklarna, som skall vara av vitt eller vitaktigt (weissliches) papper, är uppdelade i två kolumner, i den vänstra upptages namnen på kandidaterna *i kretsvalet i svart tryck* och i den högra — *i blått tryck* — *delstatslistorna*³ (BWO 41 §). Valkuverten skall vara försedda med delstatens officiella sigill och måste vara ogenomskinliga »und mindestens in jedem Wahlbezirk von einheitlicher Farbe und Grösse sein». Vid »brevval» (mera härom nedan) skall kuvertet vara blått och det ytterkuvert (Briefwahlumschlag) vari valkuvertet skall läggas, skall vara purpurrött.

³ Ex. på valsekel finnes i SOU 1961: 21 s. 179.

Det ankommer på kretsvalledaren att tillse, att tillräckligt antal valsedlar och kuvert tillställs de olika kommunerna.

För hela landet gäller att valet varar mellan klockan 8 och 18, dock att »der Landeswahlleiter» i undantagsfall och om särskilda skäl därtill föranleder kan förordna, att valet skall börja tidigare och sluta senare; valet får dock inte i något fall pågå längre än till klockan 21 (BWO 43 §).

Varje röstande har två röster, en »Erststimme» för valkretsvalet och en »Zweitstimme» för delstatsvalet (Landeslisten). Röstningen tillgår så, att väljaren genom att sätta ett kryss i därför avsedd ruta eller på annat entydigt sätt, ger till känna för vilken kandidat listan skall gälla (BWG 35 §). Proceduren i övrigt vid röstningen regleras i BWO, som i sin 52 § stadgar bl. a. följande: När väljaren inträder i vallokalen erhåller han en officiell röstsedel och ett officiellt kuvert, och beger sig därefter till en avskild del i vallokalen, där han märker sin sedel och lägger in den i kuvertet. Han går därefter fram till valbordet, säger sitt namn och överlämnar sitt röstkort (Wahlbenachrichtigung)⁴. Vid anfordran skall väljaren vidare kunna legitimera sig. När väljaren avprickats i röstlängden, överlämnar han kuvertet till ordföranden som lägger ned detsamma i valurnan. Om ordföranden tillåter det, får väljaren själv lägga ned kuvertet i urnan. — Har väljaren skrivit fel på sin röstsedel eller av misstag gjort denna eller kuvertet obrukbar, äger han rätt att fordra nya exemplar därav.

Enligt BWG 35 § (3) kan inrikesministeriet tillåta användandet av rösträkningsapparater (Stimmzahlgeräte) i stället för röstsedlar. I en särskild förordning (Verordnung über die Verwendung von Stimmzahlgeräten bei Wahlen zum deutschen Bundestag av den 24 augusti 1961) ges de närmare föreskrifterna om apparaterna och deras användande.

3. Brevval

I BWG 18 § (2) stadgas, att en röstberättigad, som är förhindrad att rösta i det valdistrikt, i vars röstlängd han finns upptagen, har rätt att före valdagen genom s. k. brevval (Briefwahl) utöva sin rösträtt. Härför fordras, att han anskaffar ett röstlängdsutdrag (Wahlschein). De närmare reglerna härom återfinnes i BWO. I BWO 22 § anges sålunda de förutsättningar under vilka röstlängdsutdrag kan erhållas: den röstberättigade skall a) på grund av något viktigt skäl uppehålla sig utanför sitt valdistrikt, eller b) kort före valet bytt hemvist, så att han inte hunnit bli uppförd i röstlängden därstädes eller c) på grund av arbete eller sjukdom o. l. vara ur stånd eller allenast med svårighet kunna uppsöka vallokalen.

Röstlängdsutdrag får inte utfärdas tidigare än 24:e dagen före valet (BWO 25 § jämförd med 18 §). Röstningen, vid vilken som nämnts särskilda valsedlar och kuvert användes (BWO 41 § 3.), tillgår så att den röstande, som samtidigt med röstlängdsutdraget erhållit en officiell valsedel, på denna markerar hur han röstar, lägger in valsedeln i kuvertet och förseglar det med ett likaledes erhållit officiellt sigill (Siegelmarke). Därefter vidgår den röstande skriftligen under ed en på röstlängdsutdraget upptagen förklaring att han personligen »markerat» valsedeln samt stoppar valkuvert och utdrag i ett ytterkuvert, som per post sänds till hans »Heimatkreiswahlleiter» (BWO 62 §). Försändelsen, som befordras avgiftsfritt, måste avsändas i sådan tid att den kommer fram senast klockan 18 valdagen (BWG 36 §).

⁴ Bestämmelserna om röstkortet återfinnas i BWO 17 §. Kortet skall bl. a. innehålla den röstberättigades namn och nummer i röstlängden.

4. Sammanräkningsförfarande

Sammanräkningsreglerna återfinnas i BWO 63 och följande §§. Dessa innehålla i korthet följande. Den preliminära sammanräkningen av de vid valförrättningen avgivna rösterna, vilken inte får påbörjas förrän antalet avgivna röster kollats mot avprickningarna i röstlängden, företas av »der Wahlvorstand». »Brevrösterna» sammanräknas av särskilt bildade »Wahlvorstände». Resultatet tillkännages i valdistriktet och meddelas kretsvalledaren. Protokoll över förrättningen, valsedlar och kuvert från ettvarit valdistrikt översändes så snart som möjligt till kretsvalledaren, som granskar dem ur formell synpunkt («— — — prüft die Wahlniederschriften der Wahlvorstände auf Vollständigkeit und Ordnungsmässigkeit») och upprättar en rapport däröver, som tillställs »der Kreiswahlausschuss». Detta »utskott» har rätt att granska röstsedlarna och besluta om de skall godkännas eller ej. Efter sin granskning fastställer »utskottet» vilken kandidat som blivit vald. Kretsvalledaren översänder därefter till »der Landeswahlleiter» och till »der Bundeswahlleiter» avskrifter av i nyssnämnda »utskott» upprättade handlingar. »Der Landeswahlleiter» granskar handlingar såvitt angår de s. k. »Zweitstimmen» och fastställer resultatet i de olika valkretsarna inom delstaten, vilket meddelas »der Landeswahlausschuss». »Der Landeswahlleiter» tillställer därefter »der Bundeswahlleiter» avskrift av handlingarna. Denne granskar handlingarna och fastställer vilka landslistkandidater som blivit valda. Sammanräkningen av brevrösterna gives av ett av kretsvalledaren utsett »Wahlvorstand». Sedan detta avslutat sitt arbete är förfarandet detsamma som beträffande vid de ordinarie förrättningarna avgivna rösterna.

5. Kassationsbestämmelser

Kassationsreglerna finns upptagna i BWG 39 § där det stadgas följande: En valsedel är ogiltig 1) om den icke avgivits innesluten i ett officiellt kuvert; 2) om den icke överensstämmer med en officiell (die als nicht amtlich erkennbar ist). Vid *brevval* är röstningen därjämte ogiltig om 1) valbrevet icke anlänt till vederbörande kretsvalledare inom föreskriven tid; 2) om röstsedeln icke åtföljes av röstlängdsutdraget (Wahlschein) eller detta icke innehåller den föreskrivna under ed avgivna förklaringen. — Ogiltiga är vidare de röster, som icke är ett otvetydigt uttryck för den röstandes vilja eller som innehålla något tillägg eller förbehåll. — Befinns ett kuvert vara tomt så räknas rösterna som ogiltiga. Innehåller valsedeln ingen eller blott en markering (Stimmabgabe), så gäller de inte avgivna rösterna som ogiltiga. Om i ett kuvert finns fler än en valsedel så gäller de som en enda, om de är likalydande eller om blott en av dem innehåller någon markering; i andra fall räknas de som ogiltiga.

6. Valkostnader m. m.

Enligt bestämmelse i BWG (51 §) ersätter staten de olika delstaterna liksom dessas kommuner för i anledning av valet uppkomna utgifter genom ett efter kommunstorlek graderat bidrag för varje röstberättigad. Bidraget bestäms av inrikesministern i samråd med förbundsrådet. Vid beloppets bestämmande tas inte någon hänsyn till personliga kostnader eller kostnader för lokalhyra o. l.⁵

Det är en medborgerlig plikt att deltaga som funktionär i någon av de olika valmyndigheterna och den som utan giltigt skäl undandraget sig detta kan åläggas böter. Dessa tillfalla den kommun, i vars röstlängd vederbörande finnes upptagen (BWO 10 §).

⁵ Vid senaste förbundsdagsval varierade bidraget från 13,80 pfennig (i kommuner med mindre än 5 000 röstberättigade) till 29,67 pfennig (i kommuner med mer än 1 miljon röstberättigade).

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1965

1. Transportekonomisk forskning i Norden.
3. Enkelte mellomriksveger mellom Norge og Sverige.
4. Forskning af international politik.
5. Afro-asiatiske studier i Norden.
6. Utbildning av sjukhusadministratörer i Norden.
7. Nordisk forskningskonferens i Helsingfors.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 1. Allmänna uttalanden samt 1 och 2 kap. i förslaget till regeringsform. [2] Del 2. Kap. 3, 4 och 5 i förslaget till regeringsform. [3] Del 4. Kap. 7, 8, 9 och 10 i förslaget till regeringsform samt övergångsbestämmelserna. [34] Del 5. Förslaget till riksdagsordning. [37]
Rättegångshjälp. [13]
Godtrosförvärv av lösöre. [14]
Fastställande av faderskapet till barn utom äkten-skap. [17]
Fartygs befälhavare. Gemensamt haveri och dispasch. Ansvarsbestämmelser m. m. [18]
Dagstidningarnas ekonomiska villkor. [22]
Ändringar i ensattarlagen m. m. [26]
Pensionsstiftelser II. [41]
Författningsfrågan och det kommunala sambandet. [54]
Radioansvarighetslag. [58]
Mönsterskydd. [61]
Riksdagens justitieombudsmän. [64]
Kontinentalscockeln. [66]
Utländsvenskars registrering. [73]
Gemensam valdag. [74]

Utrikesdepartementet

Sveriges sjöterritorium. [1]

Försvarsdepartementet

Soldathemsverksamheten. [52]
Värnplikten. [68]
Om upphandling av försvarsmateriel. [69]
Vapenfri tjänst. [71]

Socialdepartementet

Tandvårdsförsäkring. [4]
Institutet för arbetshygien och arbetsfysiologi. [24]
Hälso- och socialvårdens centrala administration. [49]
Mentalsjukhusens personalorganisation. Del II. Mål-sättning och utformning. [50]
Barn på anstalt. [55]
Samordnad rehabilitering. Del 3. Rehabiliteringsin-satser i näringslivet. [57]
Vissa pensionsfrågor. [62]
Hemarbete och servicekontakter. [65]

Kommunikationsdepartementet

Skånes och Hallands vattenförsörjning. [8]
Friluftslivet i Sverige. Del II. Friluftslivet i sam-hällsplaneringen. [19]
1960 års radioutredning. 1. Radions och televisionens framtid i Sverige I. Bakgrund och förutsättningar, programfrågor. Organisations- och finansierings-frågor. [20] 2. Radions och televisionens framtid i Sverige II. Bildnings- och undervisningsverksam-het. Forskningsfrågor. [21]

Vägmärken. [33]
Nykterhet i trafik. [35]
Körkortet och trafikutbildningen. [42]
Statens trafikverk. [43]
Radiolog. [46]
Statens vägverk. [47]
Arbets- och arbetsinspektion för vägtrafiken. [48]

Finansdepartementet

Måttenheter. [5]
Uppbördsfrågor. [23]
Nytt skattesystem. Remissyttranden. [28]
Aktievinsters beskattning. [72]

Ecklesiastikdepartementet

Antikvitetskollegiet. [10]
1963 års universitets- och högskolekommitté 1. Ut-byggnaden av universitet och högskolor. Lokalise-ring och kostnader I. [11] 2. Utbyggnaden av uni-versitet och högskolor. Lokalisering och kostna-der II. Specialutredningar. [12]
De svenska utlandsförsamlingarnas ekonomi. [15]
1960 års lärarutbildningssakkunniga II. 1. Studie-planer för lärarutbildning. [25] 2. Lärarutbildning-
en IV. 1. [29] 3. Lärarutbildningen IV: 2. [30] 4. Specialundersökningar om lärarutbildning V. [31]
Fackutbildning i automatisk databehandling. [56]
Kyrklig beredskap. [59]
Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola. [60]
Lokaler för ungdomsverksamhet. [63]
1958 års utredning kyrka—stat: VI. Lagstiftning. Rättsskipning. [70]

Jordbruksdepartementet

Ny jordförvärvslag. [16]
1960 års jordbruksutredning. 1. De svenska jord-bruksprodukternas distributions- och marginalför-hållanden. [27]
Stöd åt hästaveln. [44]
Skoglig yrkesutbildning. I. [67]

Handelsdepartementet

Sveriges släktnamn 1965. [36]
Beredskap mot oljeskador. [45]

Inrikesdepartementet

Kommunalrättskommittén VI. Om den kommunala självstyrelsens lokala förankring. [6] VII. Kommu-nala bolag. [40]
Praktik- och feriearbetsförmedling. [7]
Arbetsmarknadspolitik. [9]
Höjd bostadsstandard. [32]
Affärstidsutredningen. 1. Affärstiderna. Del I. Motiv och lagförslag. [38] 2. Affärstiderna. Del II. Kon-sumentundersökning. [39]
Gemensamma bostadsförmedlingar. [51]
Polisutbildningen. [58]